

Avlonyalı İsmail Kemal Bey'in Siyasi Faaliyetleri (1870-1908)

The Political Activities of Ismail Kemal Bej Vlora (1870-1908)

İhsan Burak Birecikli*

Özet

Farklı milletlerden oluşan Jön Türklerin ortak ideolojisi Osmanlılık idi. Osmanlı siyasetçisi Avlonyalı İsmail Kemal mühim Jön Türklerden birisidir. 1847-1919 yılları arasında yaşayan İsmail Kemal, II.Abdülhamid ve Meşrutiyet devirlerinin ünlü devlet adamıdır. 1865 yılında Paris Sefareti ataşeliğiyle Avrupa ile tanışan İsmail Bey daha sonra Rusçuk mutasarrıfı olmuştur. Son olarak Trablusgarp valiliğine atanan İsmail Bey, İngiltere'nin yakın dostu olarak bilinmektedir. 1900 yılında İsmail Bey gizemli bir şekilde üç çocuğuyla birlikte Avrupa'ya kaçtı. Onun firarı padişahın kayınbiraderi Mahmud Paşa'nın firarı kadar önemli idi. 1902 Şubatı'nda Jön Türkler Paris'te Sultan'ı devirmek için toplandıklarında birçok Arnavut da onlara katıldı. Bunlardan biri olan İsmail Bey ise 10 yıl sonra Arnavutluğun bağımsızlığını ilan edecekti. İsmail Bey özerk Arnavutluğa ulaştıracağı için imparatorluk içinde Âdem-i Merkeziyetçiliği destekledi. Abdülhamid rejimine son vermek ile Arnavut ulusçuluğu yapmak arasında İsmail Bey'in politikası gidip geliyordu. O, yaşamını siyasi faaliyetlerle geçirdi ve Atina, Roma, Paris, Cenevre, Budapeşte, Viyana, Londra ve Brüksel şehirlerinde dolaşarak diplomatlarla görüşmeler yaptı. Daha sonra Sultan tarafında gıyaben idama mahkûm edilip bütüen mal varlığına el konuldu. Bu makalede İsmail Kemal'in 1908 yılından önceki siyasi faaliyetleri incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Avlonyalı İsmail Kemal Bey, Mithat Paşa, Abdülaziz, Jön Türkler, Prens Sabahattin, II.Abdülhamid, I.Meşrutiyet, Arnavut Milliyetçiliği.

Abstract

Young Turks were from different nationalities but sharing a common ideology of Ottomanism. The Ottoman politician Ismail Kemal Vlora is one of the most prominent Young Turks. Living in 1847-1919, Ismail Kemal is one of the famous statesman of Sultan Abdulhamid II and Constitution Periods. Ismail Kemal who first met with Europe in 1865, because of his job at Office of Paris, later was (Mutasarrif) vice-governor of Ruscuk. He is well known as pro-British and for his friendliness to Great Britain who was recently appointed vice-governor of Tripoli. In 1900, he mysteriously escaped to Europe with his three sons. The escape of Ismail Kemal is hardly less important than that of Mahmud Pasha, the Sultan's brother-in-law. In February 1902 when the Young Turks met in Paris to plan the overthrow of the Sultan, many Albanians participated, including Ismail Kemal; the Turkish diplomat who ten years later proclaimed Albania's independence. He supported a Decentralized Government which would make possible an autonomous Albania in Ottoman Empire. His political acti-

* Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı Araştırma Görevlisi, e-mail:ihsanburak@gazi.edu.tr.

Gazi

Akademik
Bakış

95

Cilt 3, Sayı 5
Kış 2009

vity oscillated between the overthrow of the regime of Sultan Abdulhamid II and the national Albanian movement which was gradually gaining ground. He devoted his life to the political activities. He travelled to Brussels, Rome, Paris, London, Budapest, Bucharest and Vienna meeting senior diplomats and political figures, working hard to pave the way for the Great Powers to accept initially the political ideas of him. The Sultan tried to sentenced him to death by default and finally confiscated his properties. In this study, I will try to explain İsmail Kemal's political activities before 1908.

Key Words: İsmail Kemal Vlorë (İsmail Cemali Bej Valona), Mithat Paşa, Sultan Abdülaziz, Young Turks, Prince Sabahattin, Abdülhamid II, Constitution Period I, Albanian Nationalism.

Giriş

Jön Türklere mensup şahsiyetlerin siyasi faaliyetleri ile ilgili yapılacak çalışmalar Yakınçağ Türk tarihini aydınlatacaktır. Jön Türk ifadesi bilinen hali ile ilk olarak 1867'de Mısır Prensi Mustafa Fazıl Paşa'nın Meşrutiyet taraftarlarını desteklemek amacıyla yayınladığı bir bildirimde kullanılmıştır. Burada kullanılan Yeni Osmanlılar sıfatının¹ Fransızcaya çevirisi sonrası "*Jeune Turc/Jön Türk*" adı ortaya çıkmıştır. Mustafa Fazıl Paşa muhtemelen "*Genç İtalya, Genç Almanya*" gibi hareketlerden esinlenerek "*Genç Türkiye Partisi*" ifadesini kullandı.² Avrupa'da rejim karşıtı ve reform yanlısı tüm Osmanlılara Jön Türk denilmekteydi.³ 1899 Brindizi Kongresi'nde "*Yeni Osmanlılar Cemiyeti*" adına davetiye bastırılmış ve "*Ahrar-ı Osmaniye*" tabiri de kullanılmıştır.⁴

Abdülaziz, II.Abdülhamid ve Meşrutiyet dönemlerinde siyasi hayatta önemli bir rol oynayan Jön Türklerden biri de Avlonyalı İsmail Kemal Bey'dir. Kaynaklarda, "*İsmail Kemal*", "*İsmail Kemal Vlorë*" yâda "*Avlonyalı İsmail Kemal*" adıyla geçmektedir.⁵ Mithat Paşa ile yakın ilişkisi, Abdülaziz ve II.Abdülhamid'e ıslahat raporları sunması ve padişahlara muhalifliği, birçok yerde valilik yapması, önce İttihatçı sonra muhalif olması,⁶ Arnavut ihtilalcilerin lideri ve Arnavutluk Devleti'nin kurucusu olmasıyla bu zat; II.Abdülhamid ve Meşrutiyet dönemleri için incelemeye değer görünmektedir. Bu siyasetçinin anıları yerli ve yabancı araştırmacılar tarafından kaynak olarak kullanılsa da İsmail Bey'le ilgili müstakil bir çalışmanın yapılmaması dikkat çekicidir.

İsmail Kemal, Dergâh-ı Ali Kapıcıbaşılardan Mahmud Nedim'in oğlu olup 1847 yılında Avlonya kasabasında doğmuş olup,⁷ bir yerel ayan ailesine

¹ Ebuzziya, Tevfik, *Yeni Osmanlılar Tarihi*, Kervan y., İstanbul 1973, s.19.

² Akşin, Sina, *Jön Türkler İttihat ve Terakki*, İmge kitapevi, Ankara 1998.

³ Paul Fesch, *Abdülhamid'in Son Günlerinde İstanbul*, Pera y., İstanbul 1999, s.334-335.

⁴ Okandan, R.Galip, *Amme Hukukumuzun Ana Hatları*, İÜHF y., İstanbul 1977, s.233.

⁵ Kemal Mithat Fenmen İsmail Kemal olarak geçmektedir. Ayrıca Gümülcine mebusu İsmail Bey de farklı bir sima olup 16 Ocak 1847-24 Ocak 1919 tarihleri arasında yaşayan Avlonyalı İsmail Kemal, bu zatlar ile karıştırılmamalıdır. Bkz. Ali Birinci, "Jön Türklük Âleminde Bir İsim: İsmail Kemal Namı Diğer Kemal Mithat" *Türk Yurdu*, Sayı:113, 1997, s.14-15.

⁶ Feroz Ahmad, *İttihat ve Terakki*, çev.N.Ülken, Kaynak y., İstanbul 1995, s.212.

⁷ **BOA.** DH.SAİD.d, D:26 G:471. Son olarak Trablusgarp Valiliğine atanan Sinan Paşa sülâlesinden 1847 Avlonya doğumlu İsmail Bey memuriyetlerini, rütbe ve taltiflerini içeren özgeçmişini meclise sunmuştur. Ancak anılarına göre 1844 yılı Ocak ayında doğmuştur.

dayanan Osmanlı devlet adamı ve mebusudur.⁸ Dedesi İsmail Bey, 1821'de Yunan İsyanı sırasında Osmanlı ordusunda yer almıştır. Ergirili Alizoti ailesinden gelen annesi Hediye Hanım, 1851'de Avlonya'dan Selanik'e gelmiş⁹ ve İsmail Kemal ilkokulu okurken Türkçeyi öğrenmiştir.¹⁰ İsmail Bey 1855'te Yanya'da Zozimea Elen Lisesini¹¹ birincilikle bitirmiştir. Okulda Arnavutça ile birlikte Yunanca, Fransızca ve İtalyanca öğrenmiştir. Daha sonra İstanbul'da Hukuk Fakültesini okumuştur.¹²

Bir İngiliz dışişleri bakanlığı belgesinde İsmail Bey şöyle anlatılmaktadır: "Kötü bir konuşmacı, iyi bir yazar, güçlü ve tutarlı fikirlere sahip, Arnavutça, Fransızca ve Yunancayı güzel konuşur, kendi irkinin korkusuzluğuna sahiptir."¹³ "Yüzünde kurnaz bir ifade taşıyan, bakışları meraklı biriydi. Mithat Paşa'yı padişahın önünde şişirdikçe şişiriyor ve yeteneklerini göklere çıkarıyordu. İngiltere büyükelçisi Henry Elliott'un yakın dostu idi.¹⁴ Avlonyalı Ferid Paşa'nın akrabası, zeki, mukteditir ve cesur bir Arnavut olup hitabet gücü azdı ve para konularında çok titiz değildi."¹⁵ "Mithat Paşa'nın şakirdi, Beyrut, Girit ve Trablus valisi, padişahın hem bir danışmanı hem ondan sığınacak yer arayan, İngiliz sever bir maceraperest ve kırgın bir kişi olarak parçalanmış ülkesinin avukatlığını yapıyordu."¹⁶ "İsmail Bey, Arnavutluğun meşhur reislerindendi. Başlangıçta Arnavutluğun ne istiklaline ne de muhtariyetine taraftar idi. Yalnız Arnavutluk'ta islahatlar yapılmasını talep eylemişti."¹⁷ Ancak resmi istihbarat raporlarına göre İsmail Kemal nüfuzunu günden güne arttırmakta olup esas maksadı Arnavutluğun muhtariyetidir.¹⁸ İsmail Bey, 1878 yılında Balkanlar'ın Osmanlı Devleti'nden kopma tehlikesi üzerine kurulan Prizren Birliği'nin öncülerindendi. Arnavut

⁸ İsmail Bey aslen Türk olduğu halde zamanla Arnavutlaşan ve Kaptan-ı Derya Sinan Paşa'dan itibaren 400 senelik bir mazisi olan Vlora ailesindedir. Müfid Şemsi Paşa, *Arnavutluk İhtihad ve Terakki*, Nehir y., İstanbul 1995, s.206. Arnavut eşrafından bilgili ve dinamik bir zattır. Süleyman Şefik Paşa, *Hatıratım*, Arma y., İstanbul 2004, s.161.

⁹ Necip P. Alpan, *Arnavutluğun Bağımsızlığı ve Avlonyalı İsmail Kemal*, Ankara 1982, s.33.

¹⁰ *İsmail Kemal Bey Hatıratı*, Editör:S.Story, Tarih Vakfı y., İstanbul 2009, s.11.

¹¹ Bu okul Hristiyanların kurduğu en iyi Yunanca eğitim merkeziydi. İsmail Bey'e göre, Arnavut irkinin sahiplendiği Helen uygarlığının kaynağı kadim Yunan Pelasg medeniyetinin izleri Yanya'daydı. İsmail Kemal, *a.g.e.*, s.14, 19.

¹² Renzo Falaschi, "İsmail Kemal Bey Vlora and the Making of Albania in 1912", *Perspectives on Albania*, Ed. by Tom Winniffrith, St. Martin's Press, New York 1992, p.107.

¹³ Bülent Özdemir, *İngiliz İstihbarat Raporlarında Fışlenen Türkiye*, Yeditepe y., İstanbul 2008, s.59.

¹⁴ Michel de Grece, *II.Abdülhamid Yıldız Sarayında 30 Yıl*, AD kitapçılık, İstanbul 1998, s.31. Rusçuk'da Sir Elliot ile tanıştı, ilişkileri uzun yıllar sürdü. İsmail Kemal, *a.g.e.*, s.28.

¹⁵ P.Philip Graves, *İngilizler ve Türkler*, 21.Yüzyıl y., Ankara 1999, s.93.

¹⁶ Aubrey Herbert, *Ben Kendim Osmanlı Ülkesine Son Seyahatler*, 21.Yüzyıl y., Ankara 1999, s.157.

¹⁷ "Arnavutluk'ta Hükümet-i Mevkute Teşkili", *Sabah*, 5 Aralık 1912.

¹⁸ **BOA**. DH.EUM.THR. D:8 G:19. "İsmail Kemal Bey'in cenubi Arnavutluk kısmında nüfuz ve teşvikati an be an tevsi' etmekte olduğu hakayık-ı behiyyedendir. Takip olunan maksad ise bütün Arnavutluğun muhtariyet idaresini istihfalden ibaret olup daha şimdiden bu husus-u mühimme için tefrik-i lisana hadim olacak mektepler cemiyetler teşkiliyle uğraşmaktadır."

gözi

Akademik
Bakış

97

Cilt 3, Sayı 5
Kış 2009

ulusçusuydu, ama Arnavutluk'un Osmanlı ittifadı içinde güçlenip yaşayacağına inananlardandı.¹⁹ İsmail Bey: "İlk ıslahat hareketlerinde Mithat Paşa'nın izinde yürümüş bir vatanperverdi. Mithat Paşa'nın Avrupa'ya sürülmesi sırasında nümayişe iştirak ettiği için tevkif edilerek sürülmüştü."²⁰ Ancak İsmail Kemal'i eleştiren düşünceler de vardır: "Arnavut ihtilâlcilerinden Koçinalı Faik ve Derviş Hima, Albaniya gazetesi ile Abdülhamid'i devirmek için Yahudi Emanuel Karasu'dan aldıkları altınlara mukabil devamlı çalıştılar. Arnavut ihtilalcilerinin birçoğu masondu ve ilk loca Arnavutluğun merkezi sayılan Berat'ta İtalyanlarca açılmıştı. Bunlar arasında İsmail Bey'in eşi emsali yoktu, onun para çekmediği siyasi yollar kalmamıştı. Siyonistlerden, İtalyanlardan, İngilizlerden, Mısır hidivinden hatta Abdülhamid aleyhtarı teşkilatları jurnal edip padişah-tan bile para almıştı."²¹ İsmail Kemal, Yunanlılardan Avusturyalılara kadar herkesle pazarlığı sürdüren eski bir bürokrat idi.²² "İsmail Kemal Tuna'da iken Mithat Paşa'nın maiyetindeydi. Büyük bir kusuru vardı ki o da paraya karşı zaafiydi. Avusturya ve İtalya devletlerinden tahsisat aldığı gibi, Yunan kralı ona 10 bin drahmi maaş bağlatmıştı. Buna mukabil, İsmail Kemal'in taahhüdü ise, İtalya ve Yunanistan'a Arnavutlukta birer nüfuz muntkası ayrılmasına delalet etmekte. Zekâ ve kurnazlığın üzerinde bu zıt menfaatleri senelerce bir arada idare etmeye ve kendi menfaatini hepsinden yüksek tutmağa imkân bulmuştu."²³ Bektaşî bir aileden gelen laik inançlı İsmail Kemal, 50 yıllık diplomasi yaşamında yerli ve yabancı fikir adamlarının saygısını kazandı. İsmail Bey franko-mason olup en yüksek dereceye çıkmıştır.²⁴ Bir arşiv belgesindeki değerlendirmede İsmail Kemal'in yıllarca ekmeğini yediği vatana ihanet ettiği, Arnavutluk için yaptığı çalışmaların Avrupa'da önemsenmediği belirtilmiş ve devletin başına bir gail açmak isteyen bu ajanın yakalanıp İstanbul'a getirilmesi istenilmiştir.²⁵ İsmail Kemal önderliğinde bazı nüfuzlu kişilerin İngiliz elçiliğine gidip, İngilizlere sempatilerini ifade etmeleri karşısında II.Abdülhamid: "İngiliz elçisinin nasıl ben tahtta iken Türk milleti adına İngiltere'ye duyduğu sempatiyi ifade etmeye cesaret eden İsmail Kemal gibi bir sahtekârı kabul eder, anlayamadım." demiştir.²⁶

98

Akademik
Bakış
98

Cilt 3, Sayı 5
Kış 2009

¹⁹ İlber Ortaylı, "Mithat Paşa'nın Vilayet Yönetimindeki Kadroları ve Politikası", *Osmanlı İmparatorluğunda İktisadi ve Sosyal Değişim Makaleler-1*, Turhan y., Ankara 2000, s.241.

²⁰ Ali H.Midhat, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Hatıralarım*, Bengi y., İstanbul 2008, s.69.

²¹ Mustafa Turan, *Bir Generalin 31 Mart Anıları*, Q-Matris y., İstanbul 2003, s.22; N.Nazif Tepedenlioğlu, *İlan-ı Hürriyet ve II.Abdülhamit*, Yeni Çığır Kitapevi, İstanbul 1960, s.52.

²² M.Şükrü Hanioğlu, "Osmanlı Çöküşü ve Günümüz Kürt Sorunu", *Zaman*, 22.11.2007.

²³ Midhat, a.g.e., s.168-169. Rum Patriği, Yunan Dışişleri tarafından ayrılıkçı monarşist İsmail Bey'e para desteği vermekle görevlendirilmişti. Aykut Kansu, *1908 Devrimi*, İletişim y., İstanbul 2006, s.245. İsmail Bey, Yunan kralı I.Yorgi'nin gizli servislerinden para almıştır. Tepedenlioğlu, a.g.e., s.53.

²⁴ Alpan, a.g.e., s.41. "Amcam Mustafa Vloro, İngiliz Albay Gordon'un en sevdiği dostuydu. İki de mason olduğu için denizci Amerikalı Lang hep kardeş diye çağırır ve cin içirmeyi severlerdi. O günlerde en büyük zevkimiz Gordon'un Kırım, Ermenistan ve Çin'de yaptıklarını dinlemektir." İsmail Kemal, a.g.e., s.46.

²⁵ **BOA**. Y.E.E. D:15 G:21. 13.R.1318. Bkz. EK-1.

²⁶ Mim K. Öke, *İngiliz Casusu Prof.Arminius Vambery'nin Gizli Raporlarında II.Abdülhamid ve Dönemi*, Üçdal neşriyat, İstanbul 1983, s.114.

İsmail Kemal'in Bürokratlığı

1860'da İstanbul'a gelen İsmail Bey, önce dayısı Giritli Mustafa Paşa'nın yardımıyla Dışişleri Bakanlığı Siyasi İşler Dairesine tercüman oldu,²⁷ sonra Paris sefaretine ateşe atandı, daha sonra da Yanya'da Vali Akif Paşa'nın yanına siyasi işlerden sorumlu müdür yardımcısı oldu.²⁸ 1865'lerde Genç Osmanlılardan Namık Kemal, Ziya Paşa, vb.leri ile ilişki kurdu. 1866'da Tuna vilayetinin merkezi Rusçuk'a mutasarrıf oldu, 1867'de Yunan Ortodoks Kleaniçi Sürmeli ile evlenerek 4 kızı ve 6 oğlu dünyaya geldi.²⁹

İsmail Bey hatıralarında, Mithat Paşa ile beraber çalıştığından bahsetmektedir. Nitekim Mithat Paşa'nın Tuna valiliği sırasında Tahrirat müdürü ve Tuna gazetesi editörü olarak yanında bulundu.³⁰ Mithat Paşa Tuna vilayetinde yeni kadrolar ve genç memurlar yetiştirdi. İsmail Bey Arnavut, Odian Efendi Ermeni, Kılıç Vasıf Efendi Hırvat olup, Mithat Paşa ulusçuluğun kaynağı bu bölgede Osmanlıcı bir kadro oluşturuyordu.³¹ İsmail Bey, Mithat Paşa'ya duyduğu hayranlıktan dolayı, paşanın başarılarını tasvir eden bir yazıyı İstanbul gazetelerinde yayınlattı. 1867 yazında Abdülaziz'in Avrupa seyahatinde padişahı Mithat Paşa ile beraber Budapeşte'de karşıladılar. 1867'de Şura-yı Devlet başkanlığına seçilen Mithat Paşa, İsmail Kemal'i yanına müdür yardımcısı yaptı. Mithat Paşa Bağdat valisi olunca İsmail Bey de yanında başkâtip oldu.³² Daha sonra 25 yaşında Varna mutasarrıfı oldu ve Avusturya İmparatoru Francis Joseph'i Varna'da devlet adına karşıladı. İsmail Bey 1870'te Tuna Avrupa Komisyonuna Türk delegesi olarak katılarak komisyon başkanlığı yaptı.³³ Rus saldırılarına karşı Tuna bölgesinde nasıl bir savunma yapılabileceğini anlatan bir raporu Abdülaziz'e sundu. İsmail Bey'e göre; Osmanlıya güçlü bir ittifakla bağlı bağımsız bir Romanya, Rusya'dan gelebilecek her türlü saldırıya karşı Osmanlı topraklarını güvenceye alacaktı.³⁴ 1871 yılında aralarında İsmail Bey'in olduğu bir grup Arnavut aydını; İstanbul'da bir konferansta bir araya gelerek okullarda Arnavutça eğitim yapmak, dernek kurmak gibi bazı kültürel hakları Ali Paşa'dan istemişlerdir.³⁵ İsmail Bey 1873'ten itibaren Varna İngi-

²⁷ Alpan, a.g.e., s.34.

²⁸ İsmail Kemal, a.g.e., s.17-18.

²⁹ Alpan, a.g.e., s.34.

³⁰ İsmail Bey, Odian Efendi'nin yokluğunda gazetenin yönetiminde ve başyazarlığında bulunmuştur. Cavit O.Tütengil, *Yeni Osmanlılardan Bu Yana İngiltere'de Türk Gazeteciliği*, İstanbul matb., İstanbul 1969, s.95.

³¹ Ortaylı, a.g.e., s.241-242, 246.

³² İsmail Kemal, a.g.e., s.23, 25-26, 29, 31.

³³ Falaschi, *ibid.*, p.107.

³⁴ İsmail Kemal, a.g.e., s.40, 72. İsmail Bey Tuna'da Rus destekli çetelerle mücadele etti. Bir Bulgar çetesi Zıştovi'de dört küçük Türk kızını baltayla vücutlarını parçalayarak öldürmüştü. İsmail Bey bu çetenin yakalanmasını sağladı. İsmail Kemal, a.g.e., s.24.

³⁵ Stefanaq Polo, Arben Puto, *The History of Albania From Its Origins To The Present Day*, Eastern Books Routledge & Kegan Paul, Boston, 1981, s.115.

gazi

Akademik
Bakış

99

Cilt 3, Sayı 5
Kış 2009

liz konsolosu Mister Mayers ile Gökçeada'da bir linyit madeni işletti. 1875'te Londra'da iki ay kalıp dışişleri ve maliye bakanları ile görüşüp İngiliz maliye politikasını ve mahalli idaresini inceledi. Uzun yıllar İngiliz parlamentosundan Mr.York, Wydham ve Bruce ile Balkanlardaki durumla alakalı olarak mektuplaştı.³⁶ Mithat Paşa'yı iktidara getirmek ve Mahmut Nedim Paşa hükümetini yıkmak için yapılan mitingte medrese talebelerini kıskırtanlardan birinin de İsmail Bey olduğu söylenir.³⁷

İsmail Bey, V.Murad padişah iken Dışişleri Bakanlığında uyuşmazlıklara bakan genel sekreterliğe atandı ve V.Murad'ın devleti yönetemeyecek duruma geldiği hastalığı döneminde her akşam Mithat Paşa ile bu duruma çözüm yolları aradığını belirtmektedir.³⁸ 1876'da I.Meşrutiyet'in ilanıyla Mithat Paşa sadrazam olunca İsmail Bey de Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreterliğine atandı. Mithat Paşa'nın ön gördüğü reformlar uyarınca eyalet sistemine geçilecek, bütün Arnavut vilayetleri ise bir eyalet yönetimi altında toplanacaktı.³⁹ Ayrıca Kanun-u Esasi'nin hazırlanmasında Mithat Paşa ile beraber çalıştı.⁴⁰ II.Abdülhamid Mithat Paşa'yı sürgüne yollayınca⁴¹ İsmail Kemal, 90 mebusa hamisi Mithat Paşa'nın derhal geri çağırılmasını isteyen bir dilekçe imzalayıp padişaha sundu. Bu sırada Osmanlı-Rus savaşı sürerken Ardahan'ın düşüğünü duyarak ayaklanan bir softa grubu meclisi istila etti ve sorumluların istifalarını istedi. Bunun üzerine sıkıyönetim ilan edildi ve İsmail Bey de Kütahya'ya sürgüne gönderilmiş⁴² olsa bile Mithat Paşa ile yazışmaya devam etti.⁴³ 1884 yılında padişah Mithat Paşa'yı affederek önce Suriye'ye ve sonra da Sakız'a vali yaptı. İsmail Kemal'i de affederek resmi nişanlarını geri verip önce Mardin ve sonra da Bolu'ya mutasarrıf olarak atadı.⁴⁴

Bâbüalî, İsmail Bey'den Bulgar isyanının nedenlerini ve etkilerini ortaya koyacak bir rapor hazırlamasını istedi ve olayları araştırmak için bir tahki-

Görsel

Akademik
Bakış

100

Cilt 3, Sayı 5
Kış 2009

³⁶ İsmail Kemal, *a.g.e.*, s.65, 75.

³⁷ Süleyman Kocabaş, *Tarihimizde Komplolar*, Vatan y., İstanbul 2003, s.67-68.

³⁸ İsmail Kemal, *a.g.e.*, s.82.

³⁹ Bilgin Çelik, *İttihatçılar ve Arnavutlar*, Büke y., İstanbul 2004, s.92.

⁴⁰ Cahit Telci, "İsmail Kemal Bey Hakkında Avusturya Devlet Arşivinde Bulunan Bir Mektup", *Türk Dünyası İncelemeleri*, Sayı:1, İzmir 1996, s.185.

⁴¹ İsmail Bey, sürgüne giden Mithat Paşa'ya geminin ilk durduğu yerde kaçmasını İngiliz Konsolosu Mr.Mayers vasıtasıyla tavsiye etmiştir. İsmail Kemal, *a.g.e.*, s.106.

⁴² Grece, *a.g.e.*, s.98. Prizren Arnavut Birliği ile yakın ilişkisi olduğu için sürgüne gönderildi. Alpan, *a.g.e.*, s.43. Sürgün sebebi, softaları kıskırtmak ve bazı mebuslarla bir devrim planlamak idi. İsmail Kemal, *a.g.e.*, s.113. Nümayiş başta İsmail Kemal olmak üzere bir avuç terakkiperver tarafından yapılmıştı. Midhat, *a.g.e.*, s.32, 69.

⁴³ Şaban Çolaku, "19.Yüzyılın İkinci Yarısında ve 20.Yüzyılın Başında İlerici Türk Hareketi ve Arnavutlar", *X.Türk Tarih Kongresi*, Cilt:V, TTK, Ankara 1994, s.2560.

⁴⁴ Alpan, *a.g.e.*, s.43, İsmail Kemal, *a.g.e.*, s.118, 120.

kat komisyonu kuruldu. Komisyonda çalışan İsmail Kemal'e bir Bulgar gelecek Bulgarların bütün Türkleri katletmek niyetiyle isyan başlattıklarını itiraf etti.⁴⁵ Abdülhamid'in desteğiyle İsmail Bey, demiryolu imtiyazı alan iki şirkete ortak olmuş, ancak bu işten kazandığı 100 bin lira ile padişahı tahttan indireceği jurnaliyle tahkikat geçirmiş, sonra bâlâ rütbesiyle Gelibolu mutasarrıfı yapmıştır. İstanbul'a geri dönmek istediğini söyleyince Beyrut'a vali atandı, sonra da geçici olarak Suriye valiliği görevi de kendisine verildi, ancak asaleten atanmak için padişaha ısrar etti.⁴⁶ II.Abdülhamid'in isteği ile İstanbul'a gelerek imparatorlukta izlenmesi gereken ıslahatlar ve politikalar üzerine bir rapor hazırladı. Hazırladığı raporda devletin dış politikasının bir çifte vizyona ihtiyacı olduğunu belirten İsmail Kemal, hem Büyük Güçlere ilişkin bir dünya politikası, hem de Balkan devletlerine yönelik bir bölge politika izlenmesi gerektiğini ifade etmektedir. Özellikle dış politikada İngiliz-Rus rekabeti konusunda İsmail Bey İngiltere'nin yanında olmak gerektiğini ifade etmiştir. Balkanlarda başta İngiltere olmak üzere büyük devletlerin himayesi ve desteği ile hareket etmek gerektiğini de vurgulamıştır. Ayrıca Balkanlarda Rusya'nın başını çektiği Slav birliğine engel olmak için İngiltere himayesinde tampon bir Romanya arzulanmıştır. Bu görüşler onun İngiliz yanlılığının açık bir delilidir.⁴⁷ 1897'de İsmail Bey'in yapmış olduğu öneriye göre; başkent ve vilayetler halkı içinden seçilecek bir heyet kurulmalı ve anayasal değişiklikleri yapmakla görevlendirilmelidir. Padişahça ilan edilecek bu metin "*Mecelle-i Esasiye-i Kanuniye*" adıyla yürürlüğe konmalıdır.⁴⁸ Ayrıca padişaha devletin en acil iki meselesinin Mısır ve Bulgaristan olduğunu ve bu konularda İngiltere ile uzlaşmaya varmak gerektiğini söylemiştir.⁴⁹

Sonra Abdülhamit, İsmail Bey'i karışıklık içindeki Girit'e vali olarak atadı. Orada vilayet meclisi kurmak isteyince; Abdülhamid böyle bir meclisin Yunanistan ile birleşmek için çaba harcaacağını söyleyerek meclise karşı çıktı. Bu sefer İsmail Bey, İngiliz ve Rus hükümetlerinin isteğiyle Girit'e Prens Yorgi'nin vali atanmasını padişahı istedi.⁵⁰ Bu sırada ticaretle uğraşmakta olan İsmail Bey iki ormanın işletme hakkını aldı, Tahran sefirliği görevini red etti ve emekli maaşı talebinde bulundu.⁵¹ İsmail Bey, Sir Philip Currie'nin desteğiyle Rusçuk'ta Mithat Paşa ile yayınladığı *Mecra-i Efkar* dergisini iki

⁴⁵ İsmail Kemal, *a.g.e.*, s.89, 94.

⁴⁶ İsmail Kemal, *a.g.e.*, s.134-138, 142. Beyrut'ta birçok yabancı okul bulunmakta olup İsmail Bey, konsolosluklara her türlü okul inşaatı için destek vermişti. İsmail Kemal, *a.g.e.*, s.139.

⁴⁷ Bilgin Çelik, "Önsöz", *İsmail Kemal Bey Hatıratı*, s.XXV; İsmail Kemal, *a.g.e.*, s.72.

⁴⁸ Tarık Z. Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Gelişmeler*, Cilt:1, Bilgi Ü. y., İstanbul 2003, s.15-16.

⁴⁹ İsmail Kemal, *a.g.e.*, s.149, 153-154.

⁵⁰ İsmail Kemal, *a.g.e.*, s.149, 167-170, 197.

⁵¹ İsmail Kemal, *a.g.e.*, s.175-178.

görsel

Akademik
Bakış

101

Cilt 3, Sayı 5
Kış 2009

haftalık bir gazeteye dönüştürerek yeniden çıkardı, matbaayı Filibe'de kurdu, İstanbul'da dağıttırdı. Bunun üzerine Konya valiliğine atanan İsmail Bey, Sir Currie'ye danışıp bu görevi reddedince şura-yı devlet üyesi olarak atandı. 1899'daki Transval harbinde⁵² İngilizlerin kayıp vermesi İsmail Kemal'i çok üzdüğü için İngilizlere geçmiş olsun demek üzere İsmail Bey sefaret önünde bir nümayiş düzenletti. Gizli polis İsmail Bey'in hareketlerini dikkatle takip etmiş, izinsiz olarak İngiliz sefaretine gittiği için sorgulamış ve artık şüpheli faaliyetlerinden dolayı İstanbul'da kalamayacağı Sultan'a bildirilmiştir. Abdülhamid, Mithat Paşa'ya çok benzettiği davranışlarından endişelendiğini İsmail Bey'e iletmiştir.⁵³ İsmail Bey önderliğinde bir grup İngiliz büyükelçisine bir metin⁵⁴ sunup iyi dileklerini ve sempatilerini ilettiler.⁵⁵ Bu sırada 70 gösterici tutuklanmış ve bunlar arasında İsmail Bey'in oğlu Mahmud da bulunmaktadır.⁵⁶ Son olarak Fransa ve İtalya'nın zararlı emeller beslediği Trablusgarba İsmail Bey vali olarak atandığında maaşı ikiye katlandı.⁵⁷ İsmail Bey, kendisi için bir yönetim kadrosu oluşturup padişaha sundu, Abdülhamid de listedeki şahısların rütbelerini yükseltti.⁵⁸ Trablusgarba gitmesi için bütün şartları kabul edilen İsmail Bey ne yazık ki İngiliz sefaretine sığınarak yurt dışına kaçmıştır.

Jön Türkler ve İsmail Kemal

1899'da Damat Mahmut Paşa ile oğulları Prens Sabahattin ve Lütfullah'ın Avrupa'ya kaçıp Meşrutiyet taraftarlarının saflarına geçmeleri, Avrupa'daki Jön Türk hareketini güçlendirdi.⁵⁹ Daha sonra İsmail Kemal'in de yanına oğullarını alarak yurtdışına kaçması Abdülhamid'i oldukça kızdırdı.⁶⁰ Çünkü O, pa-

⁵² Güney Afrika'da İkinci Boer savaşı. İsmail Bey bu konuda bir de kitap yazmıştır. Avlonyalı İsmail Kemal, *Transval Meselesi*, Matbaa-i Osmaniye, İstanbul 1318. Bu eseri Hoca Kadri Nasih tercüme etmiştir. Ali Birinci, *Tarihin Gölgesinde Meşahir-i Meçhuleden Birkaç Zat*, Dergah y., İstanbul 2001, s.79.

⁵³ İsmail Bey, İngiltere'nin bu zor gününde yanında olduğumuzu göstermenin vatanperverlik olduğunu söylemektedir! İsmail Kemal, *a.g.e.*, s.198, 203-205. Tahsin Paşa'ya göre İsmail Bey 89 kişi toplayıp İngiliz hizmetine gönüllü olduklarını sefere bildirdi. Süleyman Kocabaş, *Jön Türkler Nerede Yanıldı?*, Vatan y., İstanbul 1991, s.142.

⁵⁴ Bu metin Kuran'ın eserindedir: "*İngiltere devlet-i fahimesi hürriyet ve adalet gibi iki lazıme-yi insaniyeyi pişva-yı siyaset ittihaz ile şehrah-ı terakki ve medeniyette haiz-i ehemmiyet olmuş bir devlet-i satvet ve şevkettir. ...yine bir maksad-ı insaniyetperverane ile müteşebbis olduğu şu Transval harb-i ahirinden de şan ve şeref ve kemal-i muvaffakiyetle çıkması temennisiyle...*" A.Bedevi Kuran, *Osmanlı İmparatorluğunda İnkılâp Hareketleri ve Milli Mücadele*, Çeltüt matbaası, İstanbul 1959, s.215.

⁵⁵ G.F. Abbott, *Turkey in Transition*, Edward Arnold Publisher, London 1909, p.132.

⁵⁶ "Seventy Turks Banished", *The New York Times*, December 18, 1901. Tutuklanan Mahmud Bey, Şura-yı Devlet İstida Dairesi müdürü idi. İsmail Kemal, *a.g.e.*, s.204.

⁵⁷ Abdülhamid, İsmail Bey'e 35 bin kuruş maaş teklif etmişti. S.Kani İrtem, *Yıldız ve Jön Türkler*, Temel y., İstanbul 1999, s.188.

⁵⁸ İsmail Kemal, *a.g.e.*, s.178, 207-208.

⁵⁹ Midhat, *a.g.e.*, s.167; Kocabaş, *a.g.e.*, s.35.

⁶⁰ "A Turk Disappears", *The New York Times*, May 2, 1900.

dışahın maiyetindekiler arasında göze çarpan bir isimdi.⁶¹ İsmail Bey'in kaçışının liberal ve milliyetçi eğiliminden ötürü olduğu ve İngiltere yanlısı gösterinin mimarı olduğu için sürüldüğü iddia edilmektedir.⁶² Nitekim İngiliz Sefiri Sir Philip Currie; İsmail Bey'in İngilizlere meyli yüzünden padişahın bu kararı aldığını belirtmiştir.⁶³ Trablusgarba vali olmak bir çeşit sürgün (*şark hizmeti*) olduğu için İsmail Bey Avrupa'ya kaçmayı tercih etmiştir.⁶⁴

Jön Türk tabirini her ne kadar Avrupalılar kullanmış ise de rejim muhalifleri de bunu reddetmemiş ve çeşitli yerlerde kullanmışlardır. Örneğin; İsmail Kemal'in Avrupa'ya firarı sonrasında İngiliz elçisi Sir O'Conor'a, "*Yeni Osmanlılar*" imzasıyla Abdülhamid yönetimine duyulan tepkiyi ve İngilizlere duyulan minnettarlığı anlatan bir telgraf çekildi.⁶⁵ İshak Sükuti henüz liberal fikirlere iyice ısınmamış olan heveslileri soğutmamak için Murad Bey, İsmail Kemal gibileri Jön Türklere kazandırmaya çalıştı.⁶⁶ İshak Sükuti; "*Fevkalade umuru aşına ve cidden siyasi bir adam*" olarak tanımladığı İsmail Bey'i, Ahmet Rıza'nın başkanlığına son vermek için Jön Türkler'in başına geçirmek istediklerini, ancak O'nun sadece Arnavutluk otonomisi ile ilgilenmesi yüzünden bu girişimden vazgeçtiğini ifade etmektedir. Ancak İngiliz gazeteleri Jön Türk lideri olarak İsmail Bey'i tanımlamakta ve İngiliz kraliçesinin ölümüne kendi vatandaşlarından daha fazla İsmail Bey'in üzüldüğünü yazmaktadırlar.⁶⁷ Jön Türklerle ittifaka giren İsmail Bey ve diğer Arnavut ayrılıkçıları, Abdülhamid'e karşı bir ihtilal gerçekleştirmek amacındaydı.⁶⁸ Çünkü ihtilalle birlikte Arnavutluğa verilecek özerklik daha sonra bağımsızlığa da ulaştıracaktı. Bu yüzden İsmail Kemal gibi Arnavutlar âdem-i merkezîyetçi Prens Sabahattin grubunun yanında yer aldılar.⁶⁹

⁶¹ Ernest E. Ramsaur, *Jön Türkler ve 1908 İhtilali*, Pınar y., İstanbul 2004, s.90. İsmail Kemal gibi Arnavutların amacı Abdülhamid'e karşı mücadele idi. Rezart Mezani, *İttihat ve Terakki Arnavutlar ve Arnavutluk*, YLS Tezi, Ege Ü. SBE., İzmir 2003, s.72.

⁶² Ahmad, *İttihat ve Terakki a.g.e.*, s.282; Şükrü Hanioğlu, *Bir Siyasal Örgüt Olarak Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türkler*, Cilt:1, İletişim y., İstanbul 1985, s.352.

⁶³ Abdülhamit Kırmızı, *Abdülhamid'in Valileri Osmanlı Vilayet İdaresi*, Klasik y., İstanbul 2007, s.57, 64. "*Padişahın amacı imparatorluğun bu uzak yerine beni sürgün ederek benden kurtulmak, burada her türlü tacize maruz kalabilirim.*" Kırmızı, *a.g.e.*, s.63.

⁶⁴ "İsmail Kemal Bey's Escape", *The New York Times*, May 3, 1900. İngiliz dostu İsmail Bey, sürgünden farksız olan Trablusgarp görevine gitmeyip bir İngiliz gemisine sığındı.

⁶⁵ "Trablusgarb Valisi İsmail Kemal'i Abdülhamid'in zindan-ı gadrine kurban eylemekten sıyanet eylemesiyle mülk ve milletimizin hayrına olduğunu bu defa da şu suretle isbat eden İngiliz Sefiri O'Conor cenaplarına cemiyetimiz şu telgraflı keşide etmiştir: İsmail Kemal'in İngilizlere yakışan hürriyet-perverane bir surette himaye-i asilaneleriyle pençe-i istibdattan kurtarılması bize İngiltere hükümetine ve zat-ı asilanelerine teşekkür etmek cesaretini vermiştir. İmza Yeni Osmanlılar." Hanioğlu, *a.g.e.*, s.353.

⁶⁶ Leskovikli Mehmet Rauf, *İttihat ve Terakki Ne İdi*, Arba y., İstanbul 1991, s.24.

⁶⁷ Hanioğlu, *a.g.e.*, s.365-366; İsmail Kemal, *a.g.e.* s.216.

⁶⁸ Kocabaş, *Jön Türkler a.g.e.*, s.79-80. Ne acıdır ki on yıl sonra İsmail Bey, Jön Türkler için Türkiye'nin en büyük düşmanıdır diyecektir. "Arnavutluk Ahvalı", **Sabah**, 24 Mayıs 1912.

⁶⁹ Stavro Skendi, *The Albanian National Awakening 1878-1912*, Princeton University Press, New Jersey, 1967, p.337.

gözi

Akademik
Bakış

103

Cilt 3, Sayı 5
Kış 2009

1 Mayıs 1900 tarihinde İngiliz bandıralı bir gemiyle kaçan⁷⁰ İsmail Bey Yunanistan'a geldi, Yunan meclis başkanı ve Kral I.Yorgi ile görüştü.⁷¹ İsmail Bey'e göre ırk yakınlığı ile gelenek benzerliği ve eski çağlarda oynadıkları rol, Arnavutlar ve Yunanlılar arasında karşılıklı bir sempati doğuruyordu. İsmail Bey, Slav tehlikesine karşı Yunan-Arnavut işbirliğini sağlamaya çalıştı. Anılarında İsmail Bey, Arnavutlara hitaben yazdığı beyannameyi önemli Arnavut reislerine gönderdiğini ve Osmanlı Devletine hizmeti bırakmasının nedenlerini ve Arnavutluk'u ulusal bir felaketten korumak için izlenmesi gereken siyasi programı açıkladı.⁷² Ona göre Yunanlıların ve Arnavutların müşterek düşmanı Slavlardır.⁷³ Ancak bu dönemde İsmail Bey, Arnavut ulusal hareketinin lideri değildi ve diğer Arnavut aydınları da Romanya'ya yakın olup Yunanistan'a karşıydı.⁷⁴ İsmail Bey artık kendisini Arnavut topraklarının bağımsızlığına adanmıştı. Padişah ise adamları vasıtasıyla onun bağımsızlık yolundaki propagandalarını engellemeye çalışıyordu.⁷⁵ Bu sebeple İsmail Bey'in adı artık resmi belgelerde isyancı Arnavut İskender Bey'in yolundan giden fesatçı olarak geçmekteydi.⁷⁶ Nitekim propaganda amaçlı mektup ve gazeteleleri Arnavutluğa göndermekteydi.⁷⁷ Firardan önce padişah, Rıdvan Paşa vasıtasıyla İsmail Bey'i İstanbul'da kalması için ikna etmeye çalıştı.⁷⁸ Bu firar yabancı basında ilgiyle karşılandı⁷⁹, en çok Almanları endişelendirdi, Alman raporları İsmail Bey'in Mithat Paşa'nın yanında çalışmasına ve İngiliz yanlılığına dikkati çekmektedir.⁸⁰ Kaçışın Mahmud Paşa'nın firarı kadar önemli olduğu ve Yıldız'da büyük bir sansasyona sebep olduğu gazetelerde yer aldı.⁸¹ İsmail Bey, Atina'dan Roma'ya gidip bazı diplomatlarla görüştüktan sonra 1901 yılında Loondra'ya gitti ve özellikle Lord Rosebery ile görüştü.⁸²

⁷⁰ "İsmail Kemal Bey's Escape", *The New York Times*, May 3, 1900. İsmail Bey güçlü bir karaktere sahip olup liberal rejimle yönetilen ülkesine büyük hizmetler yaptı, sürgün görevine varmadan öldürüleceğini duyunca İngiliz konsoloslukuna sığındı. Y.Özüçetin-S.Yıldız, "14 Şubat 1909 Hükümet Krizi Öncesinde İngiliz Gözüyle Osmanlı Hükümeti ve Meclis-i Mebusan", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 1/2, 2008, s.380.

⁷¹ **BOA**.Y.PRK.ASK. D:147 G:47. 27.N.1316.

⁷² İsmail Kemal, *a.g.e.* s.210.

⁷³ Herbert, *a.g.e.*, s.179.

⁷⁴ M.Şükrü Hanioğlu, *Preperation For a Revolution The Young Turks 1902-1908*, Oxford University Press, New York, 2001, p.15.

⁷⁵ Joseph Swire, *Albania: The Rise of a Kingdom*, Arno Press, New York, 1971, p.78.

⁷⁶ **BOA**.DH.MKT. D:1001 G:43. 22.C.1323.

⁷⁷ **BOA**.DH.MKT. D:505 G:60. 08.S.1320. "...Arnavutluğa muzır gazete ve mektuplar irsaliyle icra-yı mefsedete çalıştıkları haber alındığından..."

⁷⁸ "İsmail Bey Succeeds in Escaping", *The New York Times*, May 4, 1900.

⁷⁹ **BOA**.HR.SYS. D:40 G:4. 04.5.1900.

⁸⁰ Hanioğlu, *a.g.e.*, s.352.

⁸¹ "A Turk Disappears", *The New York Times*, May 2, 1900.

⁸² Telci, *a.g.e.*, s.185.

İsmail Bey hatıralarında; bir müddet Yunanistan'da kaldıktan sonra Brüksel'de Faik Konitza tarafından çıkarılmakta olan "*Albania/Arnavutluk*" gazetesinde yazı işleri müdürlüğü yaptığını, fakat kısa bir süre sonra Faik Bey ile yollarının ayrıldığını⁸³ ve kendisinin "*Le Salut de l'Albanie/Arnavutluğun Kurtuluşu*" adını verdiği Arnavutça, Türkçe ve Yunanca bir gazete çıkarmaya başladığını ifade etmektedir. Ayrıca yazılarında Arnavut ve Yunan halklarının ortak menfaatlerini savunmuştur.⁸⁴ Avrupa'da bulunduğu sırada padişahın basısını sürekli hissettiğini ifade eden İsmail Kemal, kendisinin ve adamlarının takip edildiğini,⁸⁵ bulunduğu ülkelerdeki diplomatlar vasıtasıyla kontrol edildiğini belirtmektedir.⁸⁶ Tam bu esnada II.Abdülhamid yaveri Münir Bey vasıtasıyla İsmail Kemal'e özel bir büyükelçilik teklifinde bulundu, ama ret cevabı aldı. Kabul etseydi İsmail Bey'in görevi Avrupa'nın farklı kurumlarını inceleyerek raporlar hazırlamak olacaktı.⁸⁷ Büyük Güçler, özellikle İngiltere ıslahat yapılması için Osmanlı üzerindeki baskılarını arttırırken, Jön Türkler de meclisin yeniden açılmasını istediler. Bu sırada İsmail Bey de reformlar konusunda Abdülhamid'e bir muhtıra gönderdi.⁸⁸ Damad Mahmud ve İsmail Bey; bir yandan ulemayı yanlarına çekmek için İslamcı bir retorik kullanırken, diğer yandan İngiliz müdahalesini kolaylaştırmak için Ermenilere çağrı yaptılar.⁸⁹

İsmail Bey Mısır'daki Jön Türk hareketini canlandırmak üzere⁹⁰ ve oradaki Arnavut komitesinin davetine uyarak 1901 yılında Mısır'a gitmiş ve Mi-

⁸³ İsmail Kemal, *a.g.e.* s.215. Faik Konitza ve Derviş Hima Osmanlı çatısı altında otonom bir Arnavutluk için bu gazeteyi çıkarmaktaydı. Gazete zamanla Abdülhamid yanlısı ve Jön Türk karşıtı yayınlar yapmaya başladı. Muhtemelen İsmail Bey'in ayrılığı gazetedeki Jön Türk aleyhtarı yazılara bağlanmaktadır. Ramsaur, *a.g.e.*, s.93. İsmail Bey, gazetedeki yazılarında özellikle Arnavut ayrılıkçılığı fikirlerini işlemekte idi. Telci, *a.g.e.*, s.185.

⁸⁴ İsmail Kemal, *a.g.e.* s.217. "*İsmail Bey menafi-i umumiye-i şarkiyeye hadim olmak üzere Selamet namıyla bir gazete neşrine mübaşeret buyurmuştur. Bu yeni ceridenin takip edeceği meslek heyet-i umumiye-i osmaniye'nin uğradığı tezelliül ve tedenniye heyet-i umumiye'yi terkip eden ecza-yı mütemmimenin maruz olduğu felaketi cümleye bildirmek ve esbab-ı selamet yoluyla anlatmaktır. Mezkur gazetenin Arnavutluk ahvali hususiyesine münhasır bir kısım-ı mahsus-u vardır ki hem Türkçe hem de Arnavutça neşrolunacaktır. Lakin bu ilavenin neşrinin Arnavutluk gibi bir vatanparenin iftirak veya istiklali gibi makasıda müstenit olmadığını söylemeye hacet yoktur.*" Osmanlı Gazetesi 15.06.1901. Tütengil, *a.g.e.*, s.94-95.

⁸⁵ **BOA**.İ.HUS. D:114 G:1321/Z-46. 21.Z.1321.

⁸⁶ "*Firari İsmail Kemal'e mensup erbab-ı şesaddan Arnavut Mehmet Ramazan namında bir şahsın Dersaadete gelmek üzere...*", **BOA**. ZB. D:382 G:18.

⁸⁷ Ramsaur, *a.g.e.*, s.91; İsmail Kemal, *a.g.e.* s.216. İsmail Bey'in oğlu Tahir, Abdülhamid'in yaveri olup babasını İstanbul'a dönmesi için iknaya çalıştı. İsmail Kemal, *a.g.e.* s.215.

⁸⁸ Trablusgarb valisi esbaki İsmail Kemal Bey tarafından atabe-i ulya-i padişahiye takdim olunan layiha suretidir. Cenevre 1314. Mehmet Hacısalihoğlu, *Jön Türkler ve Makedonya Sorunu*, TVY. y., İstanbul 2008, s.48.

⁸⁹ Damad Mahmud, Ermenilere: "*Abdülhamid'in zulmünün kurbanı Türklerle yapılacak bir ittifak tarihin bu acı dolu bölümüne son verebilir. Birlikten kuvvet doğar!*" demiştir. Hacısalihoğlu, *a.g.e.*, s.89-90.

⁹⁰ Çelik, *a.g.e.*, s.93.

sır Hidivi'nin biraderine Arnavutluk prensliği teklif etmiştir.⁹¹ İsmail Kemal, Mısır'a gitmiş ve Hidiv'in teşvikiyle orada bulunan bir takım cahil Arnavutların desteğiyle ve Mısır'da Hidiv'in himayesi altında katil ve firari Ermenilerden ve Jön Türk namını takınan firarilerden mürekkep Şafak namıyla bir cemiyet teşkil olunmuştur.⁹² Bu cemiyet, İttihatçıların ömrünü tamamladığını, hayalcilikten öte bir programı olmadığını iddia ederek kuruluşunu ilan etmiştir.⁹³ İsmail Kemal'in Mısır'da üç-beş Müslüman ve Hristiyandan oluşan Arnavut komitesi ile yaptığı görüşmelerden sonra Arnavut prensliği kurulması için Hidiv'in desteğini kazanma çabası başarılı olmadı ve tekrar Avrupa'ya geçti.⁹⁴ Halbuki İsmail Kemal bu iş için çok uğraşmıştı.⁹⁵ Abdülhamid, İsmail Bey'in siyasetle artık işi olmayacağına dair kendisine söz verdiği halde siyasi faaliyetlerden ve entrikalardan vazgeçmediği için hakkında yasal işlem başlattı. İsmail Bey ise cevaben: "*Benim söz verdiğim şey, siyasetle uğraşmamak değil, padişahın şahsına saldırıda bulunmamaktır.*" demiştir.⁹⁶ Osmanlı yöneticileri, Makedonya'daki cemiyetin sürgündeki Jön Türklerle sürekli temasta olduğunu ve İsmail Bey'in cemiyetin Makedonya'da yayılmasında çok büyük rol oynadığını düşünmekteydi.⁹⁷ Avrupa'da firarda olan İsmail Bey'den arşiv belgelerinde sık sık "*Müfsid*",⁹⁸ "*firari Avlonyalı İsmail Kemal ve bir takım haşerat*"⁹⁹ ve "*İngilizlerin alet-i fesadı*" olarak bahsedilmektedir. Ayrıca bazı Arnavut ileri gelenleri İsmail Bey aleyhinde basında yazılar kaleme almışlardır.¹⁰⁰ Sonuçta İsmail Kemal'e yurtdışındaki fesatçı faaliyetlerinden dolayı vatana ihanetten hakkında gıyaben idam kararı verildi. İsmail Bey'in bütün medeni hakları, rütbe ve nişanları düşürülmüş ve tüm malına el konulmuştur.¹⁰¹

İsmail Kemal'in Önemli Siyasi Faaliyetleri

İsmail Kemal 1902-1908 yılları arasındaki faaliyetleri hakkında anılarında ayrıntılı bir bilgi vermemiş ve Osmanlı Devleti'nin kurtuluşu için bütün umut-

Gazi

Akademik
Bakış

106

Cilt 3, Sayı 5
Kış 2009

⁹¹ A.Bedevisi Kuran, *İnkılap Tarihimiz ve Jön Türkler*, Tan matb., İstanbul 1945, s.143, 163.

⁹² **BOA.** Y.E.E D:87 G:57. 15.M.1319.

⁹³ Hanioglu, *a.g.e.*, s.387.

⁹⁴ **BOA.**Y.PRK.MK. D:10 G:44. 6.Z.1318.

⁹⁵ Celal Bayar, *Ben De Yazdım*, Cilt:III, Baha matbaası, İstanbul 1966, s.211-212.

⁹⁶ İsmail Kemal, *a.g.e.* s.217.

⁹⁷ Gül Tokay, *Makedonya Sorunu*, Afa y., İstanbul 1995, s.153.

⁹⁸ "*Müfsid İsmail Kemal'in...*" **BOA.**Y.A.HUS. D:512 G:118. "İsmail Kemal ...mesai-yi fesadiyeleri..." **BOA.**Y.A.HUS. D:468 G:74, 76. "...Böyle cahil cânî gâsib akrabası Arnavut İsmail Kemal politikasını taşıyan her türlü fesada badi olan merkûm Baba..." Nuray Üçkarakaya, "Saraya Gönderilen Protesto Telgrafları", *Hacı Bektaş Veli Dergisi*, Sayı:9, 1999, s.84. Müfsid, fesatlık eden, bozan, ara açan anlamındadır.

⁹⁹ **BOA.**DH.MKT. D:505 G:60. 08.S.1320.

¹⁰⁰ Gazi Ahmet Muhtar İsmail Bey ile görüşerek Arnavut ayrılıkçılığı yapmamasını ihtar etmiştir. Hanioglu, *a.g.e.*, s.360.

¹⁰¹ **BOA.** Y.PRK.AZN. D:22 G:3. 28.M.1319. Bkz. EK-3.

larını yitirdiğini, diğer Arnavut vatanperverlerle birlikte tüm gayretlerini Arnavutluk için yoğunlaştıracağını belirtmiştir. Bu çerçevede Yunanistan, İtalya ve İngiltere'ye birçok defalar yolculuk etmekle beraber vaktinin çoğunu Brüksel'de geçirmiştir.¹⁰² Bu dönemde arşiv belgelerine yansıdığına göre İsmail Kemal'in sık sık iki oğlu ile Avlonya'ya gelip gittiği ve bazı kişilerle görüştüğü ve bunun üzerine takibe alındığı yazmaktadır.¹⁰³ Bu dönemde İsmail Kemal'in bazı önemli faaliyetleri göze çarpmaktadır. 1901 Eylülü'nde İsmail Bey'in Fransız dergisi *Matin*'e gönderdiği bir mektupta tüm samimi Ermenilerin desteğinin alınmasını istedi.¹⁰⁴ Bu mektupta İsmail Bey, Fransız hükümetinin Osmanlı Devleti ile olan diplomatik ilişkilerine son vermesinden memnun olduğunu ve insancıl bir iktidarın teminatı için imparatorlukta Fransızlarca atılacak her türlü adımı desteklemeye hazır olduğunu belirtti.¹⁰⁵

Avrupa'da yayınladığı Arnavutluk bildirileri¹⁰⁶ yüzünden tepki çekmişse de İsmail Bey henüz Jön Türklerden ayrılmamıştı. 4-9 Şubat 1902'de Paris'te yapılan I.Jön Türk Kongresi'ne katılan İsmail Bey, Prens Sabahattin ve Fazıl Bey'le beraber icra komitesine seçildi ve Âdem-i Merkeziyet Cemiyeti'nde ikinci adam mertebesine çıktı.¹⁰⁷ Kongre toplanırken İsmail Kemal'in ileri sürdüğü şartlar dikkate değerdir: Buna göre bütün Osmanlı milletleri kongrede temsil edilmeli, sonra da ıslahat yapmak üzere büyük devletlerin müdahalesi istenmeliydi. Bu yüzden Ahmet Rıza grubu ile daha o zamandan çatışmıştı.¹⁰⁸ Ona göre yeterince liberal ilkeleri olmayan bir Jön Türk grubuydu.¹⁰⁹ Ancak Ahmet Rıza ise İsmail Bey'i gizli emeller taşımak ve kendi menfaati için Jön Türkleri kullanmakla suçlamaktadır.¹¹⁰ Kongrede İsmail Kemal tarafından dile getirilen görüş: "*Salt propaganda ve yayın yoluyla devrim olmaz; bu nedenle silahlı güç-*

¹⁰² İsmail Kemal, *a.g.e.* s.224.

¹⁰³ **BOA.** DH.MUİ. D:23-1 G:74. 13.L.1327.

¹⁰⁴ İsmail Bey; Osmanlı, Rusya ve İran'dan alınacak topraklarla başkenti Eçmiadzin olan bir Ermenistan kurulmasını istemektedir. **BOA.**HR.SYS. D:2885 G:32. İsmail Bey, Rusların Ermenilere mezheplerini değiştirmesi için baskı yaptığını ve Ermeni ıslahatı için Abdülhamid'e bir rapor hazırladığını söylemektedir. Yeni rejimin tadını çıkaran ilk Hristiyan zümrenin, ilk Hristiyan nazırların ve Babialı eşrafının Ermeni olduğunu belirten İsmail Kemal, Reşid, Fuad ve Ali Paşa'lar zamanında diplomatik haberleşmelerin Ermenilere emanet edildiğini ifade etmektedir. İsmail Kemal, *a.g.e.*, s.181-182, 187.

¹⁰⁵ Ramsaur, *a.g.e.*, s.106.

¹⁰⁶ **BOA.** Y.E.E. D:15 G:21. 13.R.1318. "...hususıyla Avrupa rical-i siyasiyesinin çoğu bu şahs-ı menfur ile hempalarının taharriyat ve makasidını adeta anarşistlerin mukaddeme-i hareketi olmak üzere telakki ettiklerinden bu serseriye verilen ehemmiyet nâ behemehâldir..."

¹⁰⁷ Kocabaş, Jön Türkler *a.g.e.*, s.80.

¹⁰⁸ Sina Akşin, *31 Mart Olayı*, Sevinç matbaası, Ankara 1970, s.79; İsmail Bey, Ahmet Rıza grubunu dar görüşlü olmakla suçlamıştır. İsmail Kemal, *a.g.e.* s.218.

¹⁰⁹ E.F. Knight, *The Awakening of Turkey The Turkish Revolution of 1908*, J.B.Millet Company, USA, 1910, p.290.

¹¹⁰ "...maksad-ı hafiler takib eden İsmail Kemal ve Damat Paşalar mevcuttur. Cemiyeti kendi menafi-i zatiyelerine kurban etmişlerdir." Hanioğlu, *a.g.e.*, s.373.

lerin de devrim hareketine katılmasını sağlamak gerekir.” şeklinde ifade edilen devrimci yoldu.¹¹¹ Bu sayede batının dikkati çekilerek büyük güçlerin müdahale etmesi sağlanacak ve padişah taviz vermeye zorlanacaktı.¹¹² Bu görüşü İsmail Kemal ortaya atmıştı ve bu zamana kadar Jön Türklerin programında böyle bir görüş bulunmamaktaydı.¹¹³ İsmail Bey, kongrede kendisini “*dâhilde bir askeri kuvvetin mümessili*” gibi göstermişti. Neşriyat ile hiçbir işin başarılamayacağı ileri sürerek kendisinin temsil ettiği bu kuvvetin daha ziyade teçhizine çalışılmasını ve İstanbul’da bir darbe yapılmasını tavsiye etti.¹¹⁴ Kongreden sonra “*Osmanlı Hürriyetperveran Cemiyeti*” adıyla başkanlığına İsmail Kemal’in seçildiği bir komite kuruldu. Komitenin 20 maddeden oluşan statüsü gazetelerde yayınlandı.¹¹⁵ Komite, İsmail Bey’in önermelerini dinledikten sonra onunla birlikte Sabahattin ve Fazlı Beyleri, ihtilal işini inceleyip yürütmekle görevlendirir.¹¹⁶

1903 yılında İsmail Kemal, Prens Sabahattin ve Lütfullah, Ali Haydar Mithat, Londra Sefareti başkâtibi Reşit Sadi, Hüseyin Tosun ve Vasilaki Müsürüs Londra’ya gelip bir toplantı yaptılar. Maksat Abdülhamit’i tahttan indirme çarelerini aramaktı.¹¹⁷ İsmail Bey bir askeri ihtilâl¹¹⁸ gerçekleştirmek için Prens Sabahattin ile birlikte Malta’da Trablusgarp komutanı Recep Paşa’nın yaveri Şevket Bey’le bağlantı kurdu. İsmail Bey, Selanik yada Bolayır gibi önemli bir noktanın silahlı bir kuvvetle ele geçirilip oradan Sultan’a şartların dayatılmasını istedi.¹¹⁹ Manevralar yapmak gayesiyle asker un yüklü İngiliz ticaret gemilerine binecek, Yeşilköyle surlar arasında muayyen bir noktada karaya çıkacak, Harbiye nezaretindeki II.fırka ile birleşerek Yıldız’ı savaşa alacaktı.¹²⁰ İhtilalin askeri kısmıyla Şevket Bey, siyasi, mali ve gemi tedariki kısmıyla da Sabahattin ve İsmail Bey’lerin meşgul olmasına karar verildi.¹²¹ Recep Paşa’nın

Görsel

Akademik
Bakış

108

Cilt 3, Sayı 5
Kış 2009

¹¹¹ Yuri Aşotoviç Petrosyan, *Sovyet Gözüyle Jön Türkler*, Bilgi y., Ankara 1974, s.217; Şerif Mardin, *Jön Türklerin Siyasi Fikirleri 1895-1908*, İletişim y., İstanbul 2001, s.297.

¹¹² İsmail Kemal, *a.g.e.*, s.220. Ayrıca İsmail Bey kongrede büyük güçlerin desteğiyle Berlin Kongresi kararları çerçevesinde tavizler verilmesini istedi. Hanioglu, *a.g.e.*, s.374-375.

¹¹³ Mezani, *a.g.e.*, s.88. 1902’de Paris’teki Arnavut kongresinde Arnavutluğun muhtariyetine karar verildi. Metin Ayışığı, *Mareşal Ahmet İzzet Paşa*, TTK, Ankara 1997, s.115.

¹¹⁴ İrtem, *a.g.e.*, s.168.

¹¹⁵ “Osmanlı Hürriyetperveran Cemiyeti Nizamnamesi”, Osmanlı, Sayı:104, 16 Nisan 1902, s.7-8. Hacısalihoglu, *a.g.e.*, s.99.

¹¹⁶ Y.Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi*, C:II K:IV, TTK, Ankara 1991, s.45.

¹¹⁷ Midhat, *a.g.e.* s.176.

¹¹⁸ **BOA**. DH.MUİ. D:80-2 G:39, 15.R.1328. “...İsmail Kemal ve âvanesi yalnız memlekette bir ihtilâl çıkarak bu vesile ile hükümet-i ecnebiye nezdinde tesvilâta müsâid bir zemin ihzar ve bu uğurda memleket mahv olsa ve böyle münafıklar hükümet-i hâzirayı alt üst eylemek...”

¹¹⁹ İsmail Kemal, *a.g.e.* s.220. Asker Sert mevkiine getirilecek. Kuran, *a.g.e.*, s.156.

¹²⁰ Ali Fahri Ağababa, *Şeref Kurbanları II.Abdülhamit Döneminde Bir Sürgün Hikayesi*, Haz: A.Buğra, M.Kuzu, Çatı Kitapları, İstanbul 2007, s.293.

¹²¹ İrtem, *a.g.e.*, s.189.

görüşü, Trablusgarp'tan bir miktar askerin gemilerle Arnavutluk'a çıkarılıp, II.Abdülhamid'in iktidarını devirecek ihtilâlin Arnavutluk'tan tüm ülkeye yayılması şeklindedir. Şevket Bey ise, Arnavutluk'ta bir isyan çıkmasının yabancı devletlerin müdahalesine neden olacağı endişesiyle Dedeağaç'ı daha uygun görmüş ve Recep Paşa da Şevket Bey'in bu görüşüne katılmıştır. Prens Sabahattin ise, askerin İstanbul yakınına çıkarılmasını istemiş, plan Sabahattin Bey'in görüşüne dayanarak hazırlanmıştır. İsmail Kemal, İngiliz Dışişleri Bakanı Lord Landsdowne'dan yardım sözü almış,¹²² askeri getirecek gemilerin Atina'dan sağlanabileceği düşünülmüş ve Sabahattin Bey gerekli mali kaynağı sağlamıştır. Ancak İsmail Bey, girişimin Mısır Hıdivi ve Yunan Kralı tarafından desteklenmesi istemiş ve destek bulamayınca kendisi vazgeçmiştir.¹²³ Fazlı, Lütfullah, Sabahattin ve Müsürüs Bey'ler, Yunan kralından destek alınmasına karşı çıkarken bu sırada İsmail Bey Atina'daki Türklere para toplamaya başlamıştır.¹²⁴ Ayrıca İsmail Bey anılarında, Prens Sabahattin'in bahsettiği kiralananmış üç Yunan gemisini hiçbir zaman görmediğini söylemektedir.¹²⁵ Ayrıca İngiliz hükümetini planlarıyla ilgilendirmeyi eylemli olarak başardığını anlatır.¹²⁶ İhtilal sırasında İngiltere Akdeniz donanmasını Beşike'de bulduracağını vaad etmiş ve haricin hadiseden haberdar olmaması için Eastern Telgraf kablosunun Odesa ve Köstence kısımlarının kesilmesini tavsiye etmiştir.¹²⁷ İsmail Bey isyan sırasında askerlere hitap edecek bir beyanname bile hazırlamıştı.¹²⁸ Mısır Hıdivi Abbas Paşa'nın bu iş için İsmail Bey'e 25 bin frank verdiği iddia edilmektedir.¹²⁹ Kendisince muayyen olan maksat husul bulduktan sonra bir gün İsmail Bey: "Siz İstanbul'a girin de beni o vakit çağırın!" demişti.¹³⁰ İsmail Bey aldığı paraları iade etmeye yanaşmayınca Prens Sabahattin, İngiliz banker Cassel'e parasını ödemiş ve İsmail Bey ile artık yollarını ayırmıştır.¹³¹ İsmail Bey, kendi hırs ve menfaatine

¹²² İngilizlerle görüşen İsmail Bey'in İngilizlerle ne tür bir ihtilal planladığına dair iz Intelligence Service'in gizli dosyalarında bulunabilir. Bayur, *a.g.e.*, s.45.

¹²³ Banu İ.Sönmez, *İhtilal ve Terakki Dönemi Arnavut Muhalefeti ve Arnavut Ulusal Hareketi*, YKY, İstanbul 2007, s.80-81. İsmail Bey ihtilâli Arnavutlukta başlatma ısrarındadır ve ihtilal yapmak için samimi olmadığı söylenir. Midhat, *a.g.e.* s.178; Kuran, *a.g.e.* s.163.

¹²⁴ İrtem, *a.g.e.*, s.192-193. İsmail Bey, Yunan başvekilinden 10 bin drahmı aldı. Midhat, *a.g.e.* s.178.

¹²⁵ İsmail Kemal, *a.g.e.* s.222.

¹²⁶ Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, TTK. y., Ankara 1996, s.200.

¹²⁷ Kuran, *a.g.e.*, s.156.

¹²⁸ "Bugün Yıldız tepesinde oturan Abdülhamid'i yerinden yıkmazsanız, diğer tepede bulunan Ayasofya ve Sultan Ahmed camilerinin kubbelerine haç dikilecektir." Midhat, *a.g.e.* s.176.

¹²⁹ Ular, Alexander-Insabato, Enrico, *Sönen Hilal Türk Sırlarının Perdeleri Aralanıyor*, Tarih Encümeni y., İstanbul 2008, s.245. Hıdiv 4 bin altın daha verdi. Midhat, *a.g.e.* s.177.

¹³⁰ Ağababa, *a.g.e.*, s.212.

¹³¹ Sacit Kutlu, *Didarı Hürriyet Kartpostalları II.Meşrutiyet*, Bilgi Ü. y., İstanbul 2004, s.83. İhtilal için İngiliz banker Cassel'den 10 bin altın alındı. Ancak Cassel, asker Çanakakle'ye gelince herkesen önce kendisinin haberdar edilmesini şart koştu, amacı ihtilal sırasındaki spekülasyonlardan elde edeceği maddi kârdı. Midhat, *a.g.e.* s.177.

görsel

Akademik
Bakış

109

Cilt 3, Sayı 5
Kış 2009

göre işe girdiği ve ihtilal içinde tecrübesi olmadığı için Recep Paşa bu hayale iştirak eylemeyi red etmiştir.¹³²

Jön Türkleri ortak amaç etrafında birleştirmek maksadıyla 1907 yılında II.Jön Türk Kongresi toplandı. Bu kongreye Ermeni Taşnaksutyun partisi¹³³ bile davet edildi.¹³⁴ Kongrenin organizasyonunu Prens Sabahattin ve İsmail Kemal düzenledi. Prens Sabahattin'in anasır düşüncesinden olsa gerek kongreye Ermeni, Rum, Arnavut, Bulgar ve Yahudiler de davet edildi.¹³⁵ Prens Sabahattin, kongrede ABD ve İngiltere örneğini göstererek teşebbüs-i şahsi ve âdem-i merkezîyetçi bir yönetimden bahsetti. Sonuçta üyelerin üzerinde ittifak ettiği tek konu Abdülhamit'in tahttan indirilmesiydi.¹³⁶ Bu durum Jön Türkler arasındaki hizipçiliğin iyice su yüzüne çıktığının göstergesidir.¹³⁷ Bir bütünlüğün sağlanmadığı kongre neticesinde Prens Sabahattin, İsmail Kemal ile Rum ve Ermeni delegelerin oluşturduğu grup şiddet uygulanması ve yabancı müdahalesinden yana tavır koymuşlardır.¹³⁸ Nitekim İsmail Bey, sonraki yıllarda da Arnavut millî bilincini oluşturmak için yabancı müdahalesini arzulayacaktır.¹³⁹ Kongre sonucunda bazı kararlar alındı: Abdülhamid tahttan indirmeye zorlanarak meşrutiyet yeniden ilan edilecek, ilk önce pasif direnme yapılacak, halka vergi vermemesi söylenecek, yapılacak propagandalarla ordunun ihtilalcilere karşı silah kullanmaması sağlanacak, sonuca ulaşmak için genel bir ayaklanma yapılacak ve bu tür faaliyetleri sürdürebilmek amacıyla gizli bir komite kurulacak. Bu komiteye

¹³² İntem, *a.g.e.*, s.196. Mizancı Murat'ın İstanbul'a döndürülmesi Avrupa'daki Jön Türk hareketini zayıflatmıştı. Taze bir güç olarak İngilizci ekip firar etti. Çok geçmeden hükümet darbesi dedikoduları çıktı. 1903'te Prens Sabahattin, İsmail Kemal, Ali Haydar üçlüsünün Sultan'a karşı ihtilâl girişimleri dikkate alınırca; Bağdat Demiryolu gibi imtiyazların Almanlar'a verilmesi sebebiyle, bu ihtilâlin altında bir İngiliz parmağının varlığı sezilmektedir. Süleyman Kocabaş, *Sultan II.Abdülhamid*, Vatan y., İstanbul 1995, s.354.

¹³³ 1890'da Tiflis'te kurulan örgüt, Osmanlı, Rusya ve İran içinde çetecilik faaliyetlerinde bulunmuştur. Mustafa Yalçın, *Jön Türklerin Serüveni*, İlke y., İstanbul 1994, s.232.

¹³⁴ Kansu, *a.g.e.*, s.107.

¹³⁵ Hanioglu, *a.g.e.*, s.393-394.

¹³⁶ Ramsaur, *a.g.e.*, s.105.

¹³⁷ Stanford J. Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, C:II, E y., İstanbul 2006, s.320. "Jön Türk tanımı yapmak zordur, Ahmet Rıza pozitivist, Abdullah Cevdet biyolojik materyalist, Tunalı Hilmi icraatçı, Halil Canem Arap milliyetçisi, Hoca Kadri ulemeden, İsmail Kemal Arnavut milliyetçisi, Prens Sabahattin liberal, Malumyan Ermeni komitacı, Yusuf Akçura Türk milliyetçisi idi ve Jön Türkler'i bir arada tutan tek olgu Abdülhamid döneminin kapatılmasıydı." M. Şükrü Hanioglu, *Bir Siyasal Düşünür Olarak Doktor Abdullah Cevdet ve Dönemi*, Üçdal neşriyat, İstanbul 1981, s.274; İbrahim Temo Arnavut milliyetçisi, Hüseyinzade Türkçü, Abdullah Cevdet batıcı-liberal olmuştur. Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, YKY, İstanbul 2004, s.424.

¹³⁸ E.Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, İletişim y., İstanbul 2005, s.133. İngilizlerin teşvi-kiyle yabancı müdahalesini istemeyi Prens Sabahattin'e kabul ettiren İsmail Bey'dir. Enver Z.Karal, *Osmanlı Tarihi*, Cilt:VIII, TTK y., Ankara 2000, s.536.

¹³⁹ Bernard J.Fischer, "Albanian Nationalism in the 20th Century", *Eastern European Nationalism In The 20th Century*, Ed. Peter F. Sugar, The American University Press, Washington, 1995, p.32.

seçilenlerden biri de İsmail Bey'dir.¹⁴⁰ Ahmet Rıza grubu Osmanlı terimini daha ziyade Türklük biçiminde anlamaktaydı. Buna karşı İsmail Kemal ve Taşnak Partisi ise Osmanlıcılığı azınlık milliyetçiliğine araç olarak görmekteydiler.¹⁴¹ Bütün unsurlar kendi çıkarları için çalışırken, Türk milletinin gücünü de bu çabaya katmak ve yabancı devletlerin müdahalesini istemek büyük gafletti.¹⁴² Bayar'a göre; İsmail Kemal 1908 Meşrutiyet'inden önce Jön Türklerle ikiye bölünmüş ve hileli bir işbirliği yapmıştı.¹⁴³ Prens Sabahattin grubundan daha sıkı ilişkilere sahip olan Ahmet Rıza grubu zamanla Jön Türk hareketinde lider rolünü üstlenmiştir.¹⁴⁴

İsmail Bey'e göre Panslavizme karşı Arnavutları koruyacak ve Balkanlar da statükonun devamını sağlayacak tek devlet Avusturya-Macaristan idi.¹⁴⁵ İsmail Bey, yurtdışında iken büyük güçlerden ilk olarak Avusturya'ya yanaşmış, Arnavut ulusal bilincini arttırmak için Avusturya'dan okullar kurmasını istemiştir. Daha sonra İtalya'ya yanaşan İsmail Bey, 1907 yılında Korfu'da İtalyan-Arnavut Eylem Komitesi'nin kurulmasında rol almıştır. Onun amacı bu devletlerin yardımıyla Arnavutlar için özerklik elde etmektir.¹⁴⁶ 1907 yılında İsmail Bey, Makedonya'daki Yunan ve Arnavut komitelerini birleştirme girişiminde bulunmuş; konuyu Yunan dışişleri bakanı ve diğer yetkililerle görüşmek üzere bir süre Atina'da kalmış¹⁴⁷ ve 22 Mart 1907'de Atina'da "*Yunan-Arnavut Cemiyet-i İttihadiyesi*"ni kurmuştur. Anılarında değinmediği bu girişimi hakkında arşiv belgeleri ilginç bilgiler vermektedir. Bu cemiyetin kuruluş amacı: Arnavut topraklarında statüko muhafaza edilecek, eğer statüko bozulacak olursa serbest bir Arnavutluk teşkil edilecek, Yunan sınırları tekrar tesis edilecek ve Arnavutluk biri Epir diğeri de asıl Arnavutluk olarak iki kısma ayrılacaktı.¹⁴⁸ İsmail Bey bu sırada siyasi fikirlerini Arnavut kulüpleri vasıtasıyla halka ulaştırmaya çalışmıştır.¹⁴⁹

¹⁴⁰ Cezmi Eraslan-Kenan Olgun, *Osmanlı Devleti'nde Meşrutiyet ve Parlamento*, 3F y., İstanbul 2006, s.58; Karal, a.g.e., s.521.

¹⁴¹ S.Akşin Somel, "Osmanlı Reform Çağında Osmanlılık Düşüncesi", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce*, C:1, Ed:T.Bora-M.Gültekinil, İletişim y., İstanbul 2004, s.108.

¹⁴² *Mufassal Osmanlı Tarihi*, Cilt:VI, Güven yayınevi, İstanbul 1963, s. 3408.

¹⁴³ Bayar, a.g.e., s.790. İsmail Bey'in tek emeli bağımsız Arnavutluk kurmak ve bunun başkanı olmak idi. Kocabaş, a.g.e. *II.Abdülhamid*, s.380.

¹⁴⁴ Hacısalihoğlu, a.g.e., s.141.

¹⁴⁵ Miranda Vickers, *The Albanians A Modern History*, I.B. Tauris, London, 1995, p.67.

¹⁴⁶ Skendi, *ibid.*, p.269. 1876'da Milano'da Doğu Arnavutlarının Kurtuluşu için İtalyan-Arnavut komitesi kuruldu. Noel Malcolm, *Kosova Balkanları Anlamak İçin*, Sabah kitapları, İstanbul 1999, s.274.

¹⁴⁷ Jön Türklere bazıları Atina'da İsmail Bey'e katıldı. Tokay, a.g.e., s.168.

¹⁴⁸ **BOA**. Y.A.HUS. D:512 G:118. 14.06.1907. "*Müşterek programımız ahvâl-i haziranın devam ettiği müddetçe mîlel ve akvâmdan her birinin kendi hududu tarihiyesi dâhilinde hudud-u terakkîyât-ı milliyesiden ve şimdiki ahvâl-i idareyi siyasiye nihayet bulunduğu takdirde serbest ve müstakîl bir Arnavutluk tesisinden ve Memâlik-i Yunaniye'nin ihyâsından ibarettir. Yunan-Arnavut Cemiyet-i İttihadiyesi hususât-ı meşruasıyla bilâ beyan memâlik-i ecnebiyedeki hürriyet ve adalet muhip ve müdafilerinin kâffesine dahi müracâat ve onların muavenet ve mazhariyetlerini talep eyler.*"

¹⁴⁹ **BOA**.DH.MKT. D:2807 G:14. 18.R.1327.

Hatta İsmail Kemal'e destek vermek üzere yola koyulanlar bile olmuştur.¹⁵⁰ Ancak İsmail Kemal'in, Atina'da basına verdiği demeçte Yunanlıların Arnavutların doğal kardeşi olduğunu söylemesi şiddetli tepkiyle karşılanmıştı.¹⁵¹ Anayasal bir idarenin kurulması ve Yunanlılarla yapılan işbirliğinin Osmanlı Rumlarını da içermesini düşünmüştür. İsmail Bey'in bu girişimi hem Osmanlı yöneticilerini hem de Arnavut aydınlarını rahatsız etmiştir. Hem İttihatçı hem de Arnavut milliyetçisi olan Mithat Fraşeri, *Lirija* gazetesinde İsmail Kemal'in Yunanistan politikasını sert bir dille eleştirmiş ve O'nu "Yunanistan'ın maşası ve fırsat düşkünü bir siyasetçi" olarak suçlamıştır.¹⁵² Ayrıca İsmail Kemal'in Yunan hükümetinden yıllık 48 bin frank aldığı da iddia edilmiştir.¹⁵³ Nitekim İsmail Bey, Yunanlılarla dostluk için çabalasa da birçok arşiv belgesinde Arnavut topraklarında Yunanlıların zararlı faaliyetlerinden bahsedilmektedir.¹⁵⁴

Hüseyin Hilmi Paşa 1902-1908 yılları arasında Rumeli Genel Müfettişi olarak görev yaptı. Bu bölge adeta kaynayan bir kazanı andırıyordu. Rum, Bulgar, Sırp çeteleri en acımasız terör hareketlerinde bulunuyorlardı.¹⁵⁵ Bir nevi idarî muhtariyet demek olan genel müfettişlik teşkilâtı bölgede yabancı güçlerin faaliyetlerini önlemeye çalıştı.¹⁵⁶ Bu müfettişlik dönemine ait arşiv belgelerinde; Manastır, Selanik, Kosova, Yanya, Edirne ve İşkodra ile bu vilayetlere bağlı sancak, kaza ve köylerine ait tahrirat kayıtları, Bulgar, Rum, Sırp ve Arnavut fesat komitelerinin zararlı faaliyetleri yer almaktadır.¹⁵⁷ Rumeli müfettişliğine gelen bir yazıda; İsmail Kemal'in Atina'da kurduğu matbaada Arnavutça gazete ve kitaplar bastırıldığı, bunların Rum mekteplerinde okutulduğu ve İsmail Kemal'in Yunan ve İtalyan devlet adamlarıyla görüşmelerde bulunduğu ve bu tür faaliyetlere karşılık önlem alınması gerektiği ifade edilmiştir.¹⁵⁸ İtalyalı Napoli mebusu Mösyö Semola'nın fesad çıkarmak için Arnavutluğa geldiği haber verilmiştir.¹⁵⁹ Bu sırada Atina'da İsmail Kemal'in faaliyetleriyle ilgili olarak Şani Efendi bir

Arşiv

Akademik
Bakış

112

Cilt 3, Sayı 5
Kış 2009

¹⁵⁰ BOA.DH.MKT. D:2882 G:98. 04.B.1327.

¹⁵¹ İsmail Kemal, Yunan-Arnavut kardeşliği için çalışırken 1913'te silahsız Arnavutlar Arnavutluğun güneyinde Yunanlılar tarafından katledilecektir. Herbert, *a.g.e.*, s.161.

¹⁵² Kansu, *a.g.e.*, s.330; Çelik, "Önsöz", *a.g.e.*, s.XXXI. Arnavutluğun güneyinde Arnavutça konuşma dili olduğu halde Yunancayı da herkes anlardı. Sir Charles Eliot, *Avrupa'daki Türkiye*, Cilt:2, Kervan kitapçılık, İstanbul Tarihsiz, s.136.

¹⁵³ Ular-Insabato, *a.g.e.*, s.240.

¹⁵⁴ BOA. DH.MKT. D:804 G:64-1. Yunan konsolosunun Avlonya'yı karıştırma planı. Bkz.EK-2. BOA. İ.HR. 21900. Yunanlıların Arnavutların sağlığını siyasi emellerine alet ettikleri. BOA. HR.SYS. D:121 G:43. Yunanlıların Arnavutluk'taki zararlı faaliyetleri.

¹⁵⁵ Hale Şivgin, "Osmanlı Arşiv Belgeleriyle 1902-1908 Yıllarında Makedonya (Rumeli Vilayeti) Sorunu", *G.Ü.İk. ve İd.Bil.Fak. Dergisi*, Cilt:12, Sayı:1-2, 1996, s.245.

¹⁵⁶ *Hüseyin Hilmi Paşa Evrakı Kataloğu*, TDV İSAM y., İstanbul 2006, s.11.

¹⁵⁷ *Başbakanlık Osmanlı Arşiv Rehberi*, BOA y., İstanbul 2000, s.400. Rumeli Müfettişliği evrakı içinde: yabancı devletlerin polis teşkilatı faaliyetleri; konsolosların ve Patrikhânenin faaliyetleri, mezhap çatışmaları, papaz ve daskalların bölücü faaliyetleri de yer almaktadır.

¹⁵⁸ TDV İSAM Arşivi *Hüseyin Hilmi Paşa Evrakı*, D:1, G:49. 3 Rebiü'l-ewvel 1325.

¹⁵⁹ BOA. DH.MUİ. D:23-1 G:74. 13.L.1327.

mektup yazarak Rumeli Müfettişliğini bilgilendirmiştir.¹⁶⁰ Hilmi Paşa'ya yazılan bir raporda Arnavutların milli bilincini arttırmak ve onları isyana sevk etmek için Şemsettin Sami'nin "*Arnavutluk ne oldu ne idi ne olacak*" adlı eseri gibi bazı kitapların ücretsiz halka dağıtıldığı, bu işlerin içinde Avusturya konsolosluğu kavaslarından Kaya ve Don Migel adlı bir papaz olduğu ve bölgede İsmail Kemal'in de zararlı faaliyetler içinde bulunduğu ifade edilmektedir.¹⁶¹ Bir başka raporda ise; her kasabada gizli komiteler kurulduğu ve fesatlığa başladıkları, her grubun en az beş kişiden oluştuğu, mahalle mahalle faaliyette buldukları, halkı esaretten kurtarmak için çalıştıklarını ifade ettikleri, bu fesat teşkilatlarında İsmail Kemal'in adamlarından sekiz kişinin bulunduğu ve bu tür bozguncu faaliyetler içinde bulunanların derhal engellenmesi gerektiği yazmaktadır.¹⁶²

Sonuç

Bu çalışmada Avlonyalı İsmail Kemal'in II.Meşrutiyet'in ilanından önce 1870-1908 yılları arasındaki siyasi faaliyetleri incelenmiştir. İsmail Kemal, Osmanlı bürokrasisinde ve taşra teşkilatında siyasi hayata başlamıştır. Vali, Şura-yı Devlet Azası, Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri ve Yüksek Devlet Müşaviri vb. görevlerde bulunmuştur. Mithat Paşa'nın yanında görev yapmış, padişah Abdülaziz'e raporlar sunmuş ve zamanla padişaha muhalif olmuştur. İsmail Bey, Ali Suavi'nin gün ortasında Abdülhamid'e karşı yaptığı "*ahmakça*" teşebbüsünden dolayı artık padişahın devlet yönetiminde çok sert tedbirler almaya başladığını söylemektedir. Ona göre Abdülhamid doğru yönlendirilirse faydalı bir hükümdar olmak için iyi niteliklere sahip olup, Abdülhamid'in kasaba ve köylerde okullar açması kamu eğitimi için gerçek bir fayda sağlamıştır¹⁶³ Nitekim başlangıçta II.Abdülhamit yanlısı iken Mithat Paşa'nın sürgüne gönderilmesinden sonra bu padişaha da muhalif olmuştur. Mithat Paşa yanlısı fikirlerinden dolayı başkentten uzaklaştırmak için yeni görev verilerek sürgüne gönderilmiştir. İsmail Bey ise İngiliz konsolosluğunun yardımıyla yurtdışına kaçmıştır. Bu firarın sebepleri: sürgün yeri olarak düşündüğü Trablusgarba gitmek istememesi, hükümetçe öldürtülme korkusu, rejim aleyhine nümayişler düzenlemek ve Arnavut milliyetçiliği üzerine faaliyetlerde bulunabilmek idi. Hâlbuki yeni görevi için istediği tüm talepler padişahça karşılanmıştı. İsmail Bey Avrupa'daki rejim muhaliflerine katılmış ve firarı Jön Türkler arasında sevinç yaratmıştır. İsmail Bey aktif olarak Jön Türk kongrelerine katılmış ve bir ara Ahmet Rıza'nın yerine Jön Türkler'in başkanlığına getirilmesi düşünülmüş, ancak İsmail Bey sadece Arnavutluk meselesiyle ilgilendiği için vazgeçilmiştir. Daha çok Prens Sabahattin'in grubuyla birlikte hareket eden ve radikal siyasi görüşlere sahip olan İsmail Kemal, salt propaganda ve yayın yoluyla meşrutiyet devriminin yapılamayacağı-

¹⁶⁰ TDV İSAM Arşivi, D:25, G:1599. Tarihsiz.

¹⁶¹ TDV İSAM Arşivi, D:13, G:818. 1 Mayıs 1324.

¹⁶² TDV İSAM Arşivi, D:13, G:787. Tarihsiz.

¹⁶³ İsmail Kemal, *a.g.e.*, s.73, 85, 129.

görsel

Akademik
Bakış

113

Cilt 3, Sayı 5
Kış 2009

nı ve II.Abdülhamid'in tahttan indirilemeyeceğini bu nedenle silahlı güçlerin de devrim hareketine katılmasını sağlamak gerektiğini savunmuştur. Bu amaçla birkaç defa askeri ihtilâl planlamış, ancak ihtilalleri gerçekleştirememiştir.

1900'lerde İsmail Bey'in kafası karışık olup Yunanlılar ile birlikte Yunanistan'ın kurtuluşu için çalışmak ile Yunan yardımıyla Arnavutluğun kuruluşu için çalışmak arasında düşünceleri gidip geliyordu.¹⁶⁴ Bu sebeple Yunanistan, Avusturya, İtalya vb.leriyle ittifak kurmak için faaliyetlerde bulundu. İsmail Bey bir taraftan Jön Türkler arasında Osmanlıcılık yaparak devletin istikbali ve mukadderatı için mücadelede bulundu, diğer taraftan da Arnavut ulusçuluğu için mücadelede bulundu. Avrupa'ya firarından sonra II.Meşrutiyet'in ilanına kadar Atina, Roma, Paris, Cenevre, Budapeşte, Viyana, Londra ve Brüksel şehirlerinde dolaşarak diplomat ve siyasetçilerle görüşmeler yaptı.¹⁶⁵ İsmail Bey'in aşırı İngiliz taraftarlığı dikkat çekicidir. Anılarında şöyle der: "*Dünyada İngilizlerin Osmanlının dostu olduğuna ve Osmanlının iyiliği için gerekirse yolundan çekileceğine inanmayan kimse yoktur. İngiltere'den bir tavsiye geliyorsa bunun samimi ve faydalı olduğundan herkes emin olmalı. Osmanlının tavrından rahatsız İngiltere imparatorluk aleyhine hiçbir şey yapmamakta ve doğu Avrupa'da düzeni farklı yollarla tesis etmeye çalışmaktadır. İngiltere ile bir ittifak kurulursa Balkanların Avrupa'da telaş uyandırma- dan ve Rus entrikalarına sebep olmadan yeniden fethedilebileceğine eminim.*"¹⁶⁶ Ancak tarih İsmail Bey'in söylediği gibi gerçekleşmemiş; İngiltere ile Rusya diğer ülkelerle ittifak kurarak Osmanlı topraklarını parçalamıştır.

Sahip olunan tüm enerjinin imparatorluğu tehdit eden tehlikeler karşısından birleşmesi gerektiği bir zamanda; bir taraftan Babiâli'nin, diğer taraftan hürriyetperverlerin kendi menfaatleri için Mithat Paşa'nın çalışmalarını felce uğrattığını söyleyen İsmail Bey, bu işleri yapanların Ali Suavi, Şinasi Paşa ve Namık Kemal olduğunu belirtmiş, Şinasi ve Namık Beylerin sürgün görevine gönderilmelerini Mithat Paşa ile planladığını iddia etmiştir.¹⁶⁷ İsmail Bey bürokratik hayatında II.Abdülhamid'e hizmet ederken yabancı devletlerle de ilişki kurmaktan geri durmamıştır. Aslında Türk kökenli olmayan kimselerin kendi milliyetçilikleriyle Osmanlılık ideali arasında kararsız kaldıkları göze çarpmaktadır. Nitekim İsmail Kemal gibi kimseler bir yandan Jön Türkler için çalışırken, diğer yandan kendi milliyetçiliklerine doğru bir seyir izlemişlerdir. Dönemin devlet adamlarını ve sultanlarını yakından tanıyan ve Batılı ülkelerin temsilcileriyle sürekli temasta olan İsmail Kemal'in siyasi faaliyetleri hem Arnavutluk tarihi hem de Osmanlı tarihinin Abdülaziz, II.Abdülhamit ve Meşrutiyet dönemleri için oldukça önemlidir.

¹⁶⁴ İsmail Kemal, *a.g.e.*, s.210.

¹⁶⁵ Gezim Alphonse, "Baron Franz Nopcsa and His Ambition for the Albanian Throne", *Besa Journal*, UK, Summer 2002, Vol.6 No.3, p.6; Vickers, *ibid.*, p.68.

¹⁶⁶ İsmail Kemal, *a.g.e.*, s.76.

¹⁶⁷ İsmail Kemal, *a.g.e.*, s.97, 99. İsmail Bey, padişah Abdülhamid'i tahttan indirip yerine peygamber soyundan bir şerifi yeni kurulacak Osmanlı cumhuriyetinin başına Namık Kemal'in getirmek istediğini iddia etmiştir. İsmail Kemal, *a.g.e.*, s.105.

Kaynaklar

I.Arşiv Belgeleri:

- BOA.** DH.EUM.THR. D:8 G:19.
BOA. DH.MKT. D:804 G:64-1. 1.12.1903.
BOA.DH.MKT. D:505 G:60. 08.S.1320.
BOA.DH.MKT. D:1001 G:43. 22.C.1323.
BOA.DH.MKT. D:2807 G:14. 18.R.1327.
BOA.DH.MKT. D:2882 G:98. 04.B.1327.
BOA. DH.MUİ. D:23-1 G:74. 13.L.1327.
BOA. DH.MUİ. D:80-2 G:39. 15.R.1328.
BOA. DH.SAİD.d. D:26 G:471.
BOA.HR.SYS. D:40 G:4. 04.5.1900.
BOA. HR.SYS. D:121 G:43.
BOA. HR.SYS. D:2885 G:32.
BOA.İ.HUS. D:114 G:1321/Z-46. 21.Z.1321.
BOA. İ.HR. 21900.
BOA. Y.A.HUS. D:512 G:118. 14.06.1907.
BOA.Y.A.HUS. D:468 G:74, 76. 21.Z.1321.
BOA. Y.E.E. D:15 G:21. 13.R.1318.
BOA. Y.E.E. D:87 G:57. 15.M.1319.
BOA.Y.PRK.ASK. D:147 G:47. 27.N.1316.
BOA. Y.PRK.AZN. D:22 G:3. 28.M.1319.
BOA.Y.PRK.MK. D:10 G:44. 6.Z.1318.
BOA. ZB. D:382 G:18. 9.E.1323.

Hüseyin Hilmi Paşa Evrakı:

- TDV İSAM Arşivi*, D:1, G:49. 3 Rebiü'l-ewvel 1325.
TDV İSAM Arşivi, D:13, G:818. 1 Mayıs 1324.
TDV İSAM Arşivi, D:13, G:787. Tarihsiz.
TDV İSAM Arşivi, D:25, G:1599. Tarihsiz.

II.Sürelî Yayınlar:

- "A Turk Disappears", *The New York Times*, May 2, 1900.
"Ismail Kemal Bey's Escape", *The New York Times*, May 3, 1900.
"Ismail Bey Succeeds in Escaping", *The New York Times*, May 4, 1900.
"Seventy Turks Banished", *The New York Times*, December 18, 1901.
"Arnavutluk Ahvalı", *İkdam*, 4 Haziran 1912.
"Arnavutluk Ahvalı Ahidname", *İkdam*, 2 Ekim 1912.
"Arnavutluk Ahvalı", *Sabah*, 24 Mayıs 1912.
"Arnavutluk'ta Hükümet-i Mevkute Teşkili", *Sabah*, 5 Aralık 1912.
"Arnavutluk Hakkında", *İkdam*, 3 Ocak 1913.
"Osmanlı Hürriyetperveran Cemiyeti Nizamnamesi", *Osmanlı*, 16 Nisan 1902.
"Arnavutluk Anılarım", *Muştu Haftalık Bülten*, Sayı:18, 29 Ağustos 2008.
"Osmanlı Çöküşü ve Günümüz Kürt Sorunu", M.Şükrü Hanioğlu, *Zaman*, 22.11.2007.
Erişim: www.zaman.com.tr., 1.12.2009.

görsel

Akademik
Bakış

115

Cilt 3, Sayı 5
Kış 2009

III.Meclis Zabıtları:

MMZC. C:3. D:1. İc:1. s.708-710.

MMZC. C:5. D:1, İc:1, s.268.

MMZC. C:3. D:1, İc:1, İ:67, s.258-261.

IV.İngilizce Eserler:

ABBOTT G.F., *Turkey in Transition*, Edward Arnold Publisher, London, 1909.

ALPION Gezim, "Baron Franz Nopcsa and His Ambition for the Albanian Throne", *Besa Journal*, UK, Summer 2002, Vol.6 No.3, pp.25-32. http://www.socscistaff.bham.ac.uk/gezim_alpion/downloads.htm. 1.12.2009.

FALASCHI Renzo, "İsmail Qemal Bey Vlora and the Making of Albania in 1912", *Perspectives on Albania*, Edited by Tom Winnifrith, St. Martin's Press, New York 1992.

FISCHER Bernard J., "Albanian Nationalism in the 20th Century", *Eastern European Nationalism In The 20th Century*, Edited by Peter F. Sugar, The American University Press, Washington 1995.

HANİOĞLU M.Şükrü, *Preperation For a Revolution The Young Turks 1902-1908*, Oxford University Press, New York 2001.

KNIGHT E.F., *The Awakening of Turkey The Turkish Revolution of 1908*, J.B.Millet Company USA 1910.

POLO Stefanaq, PUTO, Arben, *The History of Albania From Its Origins To The Present Day*, Eastern Books Routledge & Kegan Paul, Boston 1981.

SKENDI Stavro, *The Albanian National Awakening 1878-1912*, Princeton University Press, New Jersey 1967.

SWIRE Joseph, *Albania: The Rise of a Kingdom*, Arno Press, New York 1971.

VICKERS Miranda, *The Albanians A Modern History*, I.B. Tauris, London 1995.

V.Araştırma-Tetkik Eserler:

AĞABABA Ali Fahri, *Şeref Kurbanları II.Abdülhamit Döneminde Bir Sürgün Hikâyesi*, Haz: A.Buğra-M.Kuzu, Çatı Kitapları, İstanbul 2007.

AHMAD Feroz, *İttihat ve Terakki*, çev.Nuran Ülken, Kaynak yayını, İstanbul 1995.

AKŞİN Sina, *31 Mart Olayı*, Sevinç matbaası, Ankara 1970; *Jön Türkler İttihat ve Terakki*, İmge kitapevi, Ankara 1998.

ALPAN Necip P., *Arnavutluğun Bağımsızlığı ve Avlonyalı İsmail Kemal*, Ankara 1982.

AYIŞIĞI Metin, *Mareşal Ahmet İzzet Paşa*, TTK yayını, Ankara 1997.

Başbakanlık Osmanlı Arşiv Rehberi, BOA yayını, Ankara 2002.

BAYAR Celal, *Ben De Yazdım:Milli Mücadeleye Giriş*, C:III, Baha matbaası, İstanbul 1966.

BAYUR Y.Hikmet, *Türk İnkılâbı Tarihi*, C:II K:IV, TTK, Ankara 1991.

BERKES Niyazi, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Haz:Ahmet Kuyaş, YKY, İstanbul 2004.

BİRİNCİ Ali, "Jön Türklük Âleminde Bir İsim: İsmail Kemal Namı Diğer Kemal Mithat" *Türk Yurdu*, Sayı:113, Ankara 1997; *Tarihin Gölgesinde Meşâhir-i Meçhuleden Birkaç Zat*, Dergâh yayınları, İstanbul 2001.

ÇELİK Bilgin, *İttihatçılar ve Arnavutlar II. Meşrutiyet Dönemi Arnavut Ulusçuluğu ve Arnavutluk Sorunu*, Büke y., İstanbul 2004.

ÇOLAKU Şaban, "19.Yüzyılın 2.Yarisında ve 20.Yüzyılın Başında İlerici Türk Hareketi ve Arnavutlar", *X.Türk Tarih Kongresi*, C:V, TTK yayını, Ankara 1994.

EBUZZİYA Tefvik, *Yeni Osmanlılar Tarihi*, Kervan yayını, İstanbul 1973.

görsel

- ELİOT Sir Charles, *Avrupa'daki Türkiye*, Cilt:2, çev:A.Sınar-Ş.S.Türet, Kervan kitapçılık, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul Tarihsiz.
- ERASLAN Cezmi-OLGUN, Kenan, *Osmanlı Devleti'nde Meşrutiyet ve Parlamento*, 3F yayınevi, İstanbul 2006.
- FESCH Paul, *Abdülhamid'in Son Günlerinde İstanbul*, Çev:Erol Üyepazarcı, Pera yayını, İstanbul 1999.
- GRAVES P.Philip, *İngilizler ve Türkler Osmanlı'dan Günümüze Türk-İngiliz İlişkileri*, çev.Y.Težkan, 21.Yüzyıl yayını, Ankara 1999.
- GRECE Michel de, *II.Abdülhamid Yıldız Sarayında 30 Yıl*, çev:D.Bayladı, AD kitapçılık, İstanbul 1998.
- HACISALİHOĞLU Mehmet, *Jön Türkler ve Makedonya Sorunu 1890-1918*, Tarih Vakfı Yurt yayını, İstanbul 2008.
- HANİOĞLU M. Şükrü, *Bir Siyasal Düşünür Olarak Doktor Abdullah Cevdet ve Dönemi*, Üçdal neşriyat, İstanbul 1981; *Bir Siyasal Örgüt Olarak Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türkler*, C.1, İletişim yayını, İstanbul 1985.
- HERBERT Aubrey, *Ben Kendim Osmanlı Ülkesine Son Seyahatler*, çev.Yılmaz Težkan, 21.Yüzyıl yayını, Ankara 1999.
- Hüseyin Hilmi Paşa Evrakı Katalogu*, haz.M. Birol Ülker, TDV İSAM yayını, İstanbul 2006.
- İRTEM S.Kani, *Yıldız ve Jön Türkler İttihat ve Terakki Cemiyetinin Gizli Tarihi*, Haz:O.Selim Kocahanoğlu, Temel yayını, İstanbul 1999.
- İsmail Kemal Bey Hatıratı*, Ed:S.Story, çev:A.İslamoğulları-R.Hoxha, Tarih Vakfı Yayınları (TVY) yayınları, İstanbul 2009.
- KANSU Aykut, *1908 Devrimi*, İletişim yayını, İstanbul 2006.
- KARAL E.Ziya, *Osmanlı Tarihi 1908-1918*, C:VIII, TTK yayını, Ankara 2000.
- KIRMIZI Abdülhamit, *Abdülhamid'in Valileri Osmanlı Vilayet İdaresi 1895-1908*, Klasik Yayını, İstanbul 2007.
- KOCABAŞ Süleyman, *Sultan II.Abdülhamid*, Vatan yayını, İstanbul 1995; *Jön Türkler Nerede Yanıldı?*, İstanbul 1991; *Tarihimizde Komplolar*, İstanbul 2003.
- KURAN A.Bedevi, *İnkılâp Tarihimiz ve Jön Türkler*, Tan matbaası, İstanbul 1945; *Osmanlı İmparatorluğunda İnkılâp Hareketleri ve Milli Mücadele*, Çeltüt matbaası, İstanbul 1959.
- KUTLU Sacit, *Didar-ı Hürriyet Kartpostallarla İkinci Meşrutiyet 1908-1913*, Bilgi Ü. yayını, İstanbul 2004.
- LEWIS Bernard, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, çev:M.Kıratlı, TTK yayını, Ankara 1996.
- MALCOLM Noel, *Kosova Balkanları Anlamak İçin*, çev:Özden Arıkan, Sabah kitapları, İstanbul 1999.
- MARDİN Şerif, *Jön Türklerin Siyasi Fikirleri 1895-1908*, İletişim yayını, İstanbul 2001.
- MEZANİ Rezart, *İttihat ve Terakki Arnavutlar ve Arnavutluk*, Basılmamış YLS Tezi, Ege Üni. SBE., İzmir 2003.
- MİDHAT Ali Haydar, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Hatıralarım 1872-1946*, Haz:İ.Dervişoğlu, Bengi yayınları, İstanbul 2008.
- Mufassal Osmanlı Tarihi*, Cilt:VI, Güven yayınevi, İstanbul 1963.
- Müfid Şemsi Paşa, *Arnavutluk İttihat ve Terakki*, haz. Ahmed Nezih Galitekin, Nehir yayını, İstanbul 1995.
- OKANDAN R.Galip, *Amme Hukukumuzun Ana Hatları*, İÜHF. yayını, İstanbul 1977.

gazi

Akademik
Bakış

117

Cilt 3, Sayı 5
Kış 2009

- ORTAYLI İlber, "Mithat Paşa'nın Vilayet Yönetimindeki Kadroları ve Politikası", *Osmanlı İmparatorluğunda İktisadi ve Sosyal Değişim Makaleler-1*, Turhan kitapevi, Ankara 2000.
- ÖKE Mim Kemal, *İngiliz Casusu Prof.Arminius Vamberg'nin Gizli Raporlarında II.Abdülhamid ve Dönemi*, Üçdal neşriyat, İstanbul 1983.
- ÖZDEMİR Bülent, *İngiliz İstihbarat Raporlarında Fişlenen Türkiye*, Yeditepe yayını, İstanbul 2008.
- ÖZÜÇETİN Y.-YILDIZ, S., "14 Şubat 1909 Hükümet Krizi Öncesinde: İngiliz Gözüyle Osmanlı Hükümeti ve Meclis-i Mebusan", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, sayı:1/2, Kış 2008.
- PETROSYAN Yuri Aşotoviç, *Sovyet Gözüyle Jön Türkler*, Bilgi yayını, Ankara 1974.
- RAMSAUR E.Edmondson, *Jön Türkler ve 1908 İhtilali*, çev.M.Önal Mangüşoğlu, Pınar yayını, İstanbul 2004.
- RAUF Leskovikli Mehmet, *İttihat ve Terakki Ne İdi*, Haz:Bülent Demirbaş, Arba yayını, İstanbul 1991.
- SHAW Stanford J., *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, çev.M.Harmancı, C.II, E yayını, İstanbul 2006
- SOMEL Selçuk Akşin, "Osmanlı Reform Çağında Osmanlılık Düşüncesi 1839-1913", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Tanzimat ve Meşrutiyet'in Birikimi*, Cilt:1, Ed:T. Bora-M.Gültekingil, İletişim yayını, İstanbul 2004
- SÖNMEZ Banu İşlet, *İttihat ve Terakki Dönemi Arnavut Muhalefeti ve Arnavut Ulusal Hareketi*, YKY, İstanbul 2007.
- Süleyman Şefik Paşa, *Hatıratım Başıma Gelenler ve Gördüklerim*, Haz:H.Zerdeci, Arma yayını, İstanbul 2004.
- ŞİVGİN Hale, "Osmanlı Arşiv Belgeleriyle 1902-1908 Yıllarında Makedonya-Rumeli Vilayeti Sorunu", *G.Ü. İkt. ve İd.Bil.Fak. Dergisi*, Cilt:12, Sayı:1-2, 1996.
- TELCİ, Cahit, "İsmail Kemal Bey Hakkında Avusturya Devlet Arşivinde Bulunan Bir Mektup", *Türk Dünyası İncelemeleri*, Sayı:1, İzmir 1996.
- TEPEDENLİOĞLU N.Nazif, *İlan-ı Hürriyet ve Sultan II.Abdülhamit Han*, Yeni Çığır Kitapevi, İstanbul 1960.
- TOKAY Gül, *Makedonya Sorunu Jön Türk İhtilalinin Kökenleri 1903-1908*, Afa yayını, İstanbul 1995.
- TUNAYA Tarık Zafer, *Türkiye'de Siyasal Gelişmeler 1876-1938*, C:1, Bilgi Ü. Yayını, İstanbul 2003.
- TURAN Mustafa, *Bir Generalin 31 Mart Anıları*, Q-Matris yayını, İstanbul 2003.
- TÜRKGELDİ Ali Fuad, *Görüp İştiklerim*, TTK yayını, Ankara 1949.
- TÜTENGİL Cavit Orhan, *Yeni Osmanlılardan Bu Yana İngiltere'de Türk Gazeteciliği 1867-1967*, İstanbul matbaası, İstanbul 1969.
- ULAR Alexander-Insabato, Enrico, *Sönen Hilal Türk Sırlarının Perdeleri Aralanıyor*, çev:Ali Taner, Tarih Encümeni yayınları, İstanbul 2008.
- ÜÇKARAKAYA Nuray, "Saraya Gönderilen Protesto Telgrafları", *Hacı Bektaş Veli Dergisi*, Sayı:9, Ankara 1999.
- YALÇIN Mustafa, *Jön Türklerin Serüveni*, İlke yayınları, İstanbul 1994.
- ZÜRCHER E.Jan, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, çev.Y.Saner Gönen, İletişim yayını, İstanbul 2005.

görsel

EK-1

Numara 1049¹⁶⁸

Ma'hud İsmail Kemal Bey'in Der saadete celbi için bazı teşebbüsât vuku bularak hat-ta oğlunun aynı maksat için me'murin-i mahsus ile nezdine gönderildiği istihbar kı-lınmıştır.

Perverde-i nan ve ni'meti olan veliy-yi ni'met bi-himmet bunca eltaf ve inayet-i aliyye-yi müşfikanesine karşı celbi nefret ve nefrin olacak bir dena'ette azim etmiş ol-duğu için bütün cihan-ı medeniyet nazarında en den'i ve menfur bir serseri-yi bi-şuur tanınmış olan bu yarkar sakimü'l-efkâr Avrupa'nın hiçbir cihetinde bir hüsn-ü kabul göremeyup ve Arnavutluk'dan vuku bulan istimdadi dahi nazar-ı ikrah ile görülüp her taraftan müstahak olduğu red ve nefret muamele-yi muhakkaranesine maruz olmakta ve bu su-yi şöhet ve müzaheret icabı olarak matbu'at-ı ciddiye bir şey yazdırmaya muvafık olmamakta bulunduğu muhakkaktır.

Zaten Avrupa bugün Çin ve Transval meseleleri ve anaarşistlerin hadd-i ma-rufi tecavüz eden cinayat-ı fahş'a-i mel'anetkaraneleriyle meşgul bulunduğu cihetle memalik-i mahruse-i şahanede eser-i muvaffakiyet seniyye-i cenâb-ı hilafet-penahi olarak cereyan eden sukun ve sulha tağyir ve ihlal ile anın zımnında taharri-i menafi' etmek sevda-yı mecnunanesiyle redaet mahiyet-i şahsiyelerini inzar-ı yar ve ağya-ra karşı ilan ve teşbihlerden utanmayan bu bühtanın bir güne kıymet ve ehemmiyeti olmayan avaze-i tezviratına Avrupa'da kulak asacak kimesne yoktur. Hususıyla Avru-pa rical-i siyasiyesinin çoğu bu şahs-ı menfurla hempalarının taharriyat ve makasıd-ını adeta anaarşistlerin mukaddeme-i hareketi olmak üzere telakki ettiklerinden bu ser-seriye verilen ehemmiyet nâ behemehâldir. Ra'i mutala'a-i kasıra-i çakeraneme ka-lırsa hükümet-i seniyye mikdarı pek mahdud ve hükm-ü ehemmiyetleri dahil ve ha-ricte külliyyen mefkud olan bu ... medar olacak tedabire tevessül cihetine tercih bu-yuracak olması bu sorun halen ve atıyyen muvafık maslahat olmayacaktır. Zamanın sükun-u hazırından istifade olunarak Der-saadette başlayan ticaret muahedelerinin tecdid-i müzakeratına keramet-i tamme vermek umur-u haliyenin islahat-ı esasiesini aramak her hal ve ihtimale mukabil Rumeli vilayet-i şahanenin bir kat daha hüsn-ü idaresini istikmal eylemek Anadolu ve Arabistan kıt'alarında tedabir-i lazıme ye teves-sül ile tezyid-i umran ve irade çare aramak elzem olmakla beraber hazır sırası gelmiş iken devletin başına bir çâile çıkarmak isteyen bu ajanların kökünü kurutup taraftar-larını hükümden ıskat etmek üzere velinimetimiz padişahımız efendimiz hazretlerinin nazar-ı hümayunlarını davet ile mütehallik buyuruldukları re'fet ve merhamet olmağla mulukanelerini bir müddet için elden bırakıp asar-ı celal ve satvet irade-i seniyye ina-yet buyurmaları umumen intizar olunmakta bulunmuştur. Bu yolda arz-ı mutala'aya cür'etim asar-ı sadakat ve ubudiyetimdir. Ferman.

Fi 28 Temmuz 1316 Tuz Valisi Mehmed Ferid

¹⁶⁸ BOA. Y.E.E. D:15 G:21. 13.R.1318. ÖZET: İsmail Kemal'in Arnavutluk ve Avrupa'daki faaliyetle-rinden müspet bir netice elde edemediği ve fesatçı Jön Türklerin kökünü kurutmak için yapı-lması gerekenlere dair Avlonyalı Mehmet Ferit Paşa'nın arzı.

gazi

Akademik
Bakış

119

Cilt 3, Sayı 5
Kış 2009

EK-2

Babı Ali¹⁶⁹

Daire-i Sadâret-i Uzmâ

Mektubî Kalemî

Aded 3010

Şurayı Devlet Maliye Dairesi'nin 2469 numaralı mazbatasını suretidir.

Mukaddema Yunan Konsolosluğu Vekâleti'nde bulunmuş olan Aleks Jerve'nin ahaliyi heyecana düşürecek bir fesad çıkarmak maksadıyla beraberinde cesm bir çan olduğu hâlde Avlonya'ya gelip beş yüz seneden beri cansız bulunan Rum Kilisesi'ne mezkûr çanı ta'lik ettirmek teşebbüsünde bulunduğu ve zikir olunan kilisenin cami-i şerife karîb olduğu beyanıyla men'i mahallinden vârid olup manzûr-ı âlî buyurulan mahzarda istid'â olduğundan ve kilisenin seddi caiz olamaz ise de bu misillü mefâsîdin önü alınmak da muktezî olduğundan mutasarrıflıktan istihsâl-i malumat edilecek iktiza-yı hâlin ifası şeref-sudûr buyurulan irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhî icab-ı âlîsinden bulunduğu hakkında sebk eden tebliğ-i sâmiye ve bu madde hakkında Adliye ve Mezâhib Nezâreti'nden bâ-tezkîre vâki olan iş'âr üzerine cereyan eden muhaberâta cevaben Dahiliye ve ahîren Adliye ve Mezâhib Nezâretlerinden takdim kılınan tezâkir ve Yanya vilâyetinin muharrerâtı tevârih-i muhtelifede Şûrâ-yı Devlet'e havale buyurulmakla bu bâbda Şura-yı Devlet'e evvelce vârid olan iki kıt'a tezkire-i sâmiye ile evrak-ı müteferri'ası birleştirilerek Mülkiye Dairesi'nde kırâet olundu.

Evrak-ı mezbûre hulâsa-i müeddâlarında mezkûr çan fi'vâki vekil-i mumaileyhin Avlonya'ya vücûdunu müteâkib getirilmiş ise de bunun celbinde kendisinin medhali olmadığı tahkikât-ı vâki'adan anlaşıldığı ve bunun Berat ahalisinden Triyeste'de ticaretle meşgul olan Lazo nâm şahıs tarafından ahali-yi gayri müslimenin haberi olmaksızın hediye olarak kilisenin mütevellîsi Sotir namına gönderildiği ve kilise cami-i şerifden tahminen yüz elli hatve mesafede bulunduğu ve mezkur kilisede öteden beri çan bulunmaması ve ahali-i gayri müslimenin usulen Hükûmet-i Seniyye'ye müracaat etmemeleri, bunun ahali-i Müslimece adem-i hoşnudîyi mûcib olarak ta'likına müracaat etmemelerinden ileri geldiği ve Avlonya Kasabası'nda mukim Rum ahalinin kısm-ı küllisi Manastır Vilayeti'yle Berat ve Tepedelen Kazaları halkından olmakla beraber mezkûr kilise İslâm mahallesi dahilinde bulunmak hasebiyle çan ta'likî hâlinde ahali-i Müslime ve gayri müslime beynlerinde kıl-ü kâli ve sızıldıyı mûcib olacağı eğerçi Katolik kilisesinde bir çan mu'allak ise de bu çan gayet küçük olmakla beraber ta'likî de pek eski ve emr-i resmîye müstenid idüğü ve Katolik Kilisesi Rum kilisesi gibi İslâm mahallâtına civar olmayıp kasaba kenarında olduğundan İslâm mahallâtında çan sadâsı bile işitilmemekte olduğu ve Rum kilisesi için gelen çan ise büyük kıt'ada olduğu gibi kilise de ber vech-i muharrer İslâm mahallâtına mülâsık bulunduğu ve maa-hâza bir çan ta'likî meselesi kasabanın kısm-ı a'zamını teşkil eden ahali-i İslâmiyece adem-i hoşnudîyi istilzâm edeceğinden o yolda bir teşebbüs memleketçe bir mesele tevîdine ve el-yevm hüsn-i âmîziş-i tam içinde bulunan Müslim ve gayr-ı müslim ahali arasında bir vesile-i nifak ve binâen-aleyh mahzurdan gayr-i salim olacağı dermiyân olunmuş olduğundan ol bâbda serd olunan mahzur vilâyetçe bertaraf edilerek keyfiye-

¹⁶⁹ BOA. DH.MKT. D:804 G:64-1. Yunan konsolosunun Avlonya'yı karıştırma planı.

görsel

Akademik
Bakış

120

Cilt 3, Sayı 5
Kış 2009

tin iş'âr olunması hususunun Yanya Vilâyetine tebliğinin Dahiliye Nezâretine havale-
si ve Adliye ve Mezâhib Nezâreti'ne malumat îâsı tezekkür kılındı. Ol bâbda emr u fer-
man hazret-i men lehü'l-emrindir.

Fî 26 Şaban sene 1321 ve fi 4 Teşrîn-i Sânî sene 319 (17 Kasım 1903)

Aslına Mutâbıkdır.

Mühür

Şûrayı Devlet Mülkiye Dairesi'nin sureti bâlâda muharrer mazbatası mûcebince
Adliye ve Mezâhib Nezâret-i Celîlesi'ne malumat i'tâ olunmakla Dahiliye Nezâret-i
Celîlesi'nden dahi ifayı muktezâsına himmet buyurulmak bâbında.

Fî 11 Ramazan sene 321 - Fî 18 Teşrîn-i Sânî sene 319 (1 Aralık 1903)

Veziriazam Ferid

EK-3

Adliye ve Mezahib Nezareti¹⁷⁰

Atina'ya firarıyla Arnavutluk'da ika'i şuriş ve fesad etmek ve orada bir beylik teşkil ey-
lemek zum-ı batılıyla Arnavutları Yunanlılarla ittifaka davet için bazı teşebbüsata ve
hükümet-i seniyye aleyhinde bir takım müfteriyat-ı mel'anetkarane ve makalat-ı hai-
naneyi mütezammın varakalar tertib ve Arnavutluğa isale ve Avrupa'da dahi neşriyat-ı
mefsedetkaraneye cüret ve ahiren Mısır'a da gidip maksad-ı hainanesinin oraca dahi
tervicine teşebbüs eylediği iddia kılınmasından dolayı cinayetle ittiham edilmiş olan
firari Avlonyalı İsmail Kemal nam şahsın bugün Mahkeme-i Cinayet'te icra kılınan
muhakeme-i gıyabiyesi neticesinde merkurum salifü'l-beyan efa'le cüreti ve bina'en-
aleyh ecza-i Memalik-i Şahane'den bulunan Arnavutluk kıtasını idare-i hükümet-i se-
niyyeden çıkarmak teşebbüsünde bulunduğu ihbaratı ve Arnavutluk eşraf ve mutebe-
ratının mazbataları ve Mısır fevkalade komiserliği ile Berlin sefaret-i seniyyesinin tah-
riri ile suretleri mündericatı ile sabit olarak ol-vecihle mücrimiyetine ve kanun-u ce-
zanın 54.maddesi zeylinin fıkra-yı ulası hükmüne tevfikan idamına ve 31.madde-i ka-
nuniye mucibince safveti medeniyeden ıskat edilmesine ve zaten hazine karar veril-
miş olan emvalinin usul-u muhakemat-ı cezaiyye kanununun 377.maddesi mantukun-
ca idare ettirilmesine müttefikan karar verilmiş olduğu istinaf müdde-i umumiliğın-
den ifade kılınmış olmağla arz-ı malumat olunur. Ol-babda irade men lehü'l-emrindir.

Fi 28 Muharrem 319 ve fi 5 Mayıs 317

Adliye Nazırı Abdurrahman

gazi

Akademik
Bakış

121

Cilt 3, Sayı 5
Kış 2009

¹⁷⁰ BOA, Y.PRK.AZN, D:22 G:3. 28.M.1319. ÖZET: Arnavut fesatçılarından Atina'ya firar eden Av-
lonyalı İsmail Kemal'in idamına ve malının hazine karar verildiğine dair.

EK-4

Ismail Qemali dhe 6 djemte e tij. Stamboll 1896

İsmail Kemal ve ailesi bu fotoğrafı 1896'da İstanbul'da çektiler.¹⁷¹

EK-5¹⁷²

A TURK DISAPPEARS.

Ismail Kemal Bey, Newly Appointed Official, Takes to Flight.

CONSTANTINOPLE, May 1.—Ismail Kemal Bey, well known for his friendliness for Great Britain, who was recently appointed Vali of Tripoli, which appointment is tantamount to exile, has mysteriously disappeared. He embarked on Saturday with the German Col. von Ruedgisch, who is also going to Tripoli for the purpose of reorganizing the military defensive works there, on board the dispatch boat Fuad. The Captain of the vessel, not having received imperial authorization to sail, Ismail Kemal Bey and Col. von Ruedgisch landed during the evening.

Subsequently the newly appointed Vali disappeared, and no one knows his present whereabouts. It is believed that he had been planning to escape abroad with his three sons.

The affair has produced a great sensation at the Yildiz Kiosk, because the flight of Ismail is hardly less important than that of Mahmoud Pasha, the Sultan's brother-in-law, who disappeared from Constantinople Dec. 14 last, and it is considered another symptom of the state of affairs in Turkey.

¹⁷¹ "Arnavutluk Anılarım", *Muştu Haftalık Bülten*, Sayı:18, 29 Ağustos 2008, s.4.

¹⁷² "A Turk Disappears", Published: May 2, 1900. Copyright © The New York Times.